

ΣΕΡΒΟΙ-ΣΕΡΒΙΑ

- Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος (610-641) εγκατέστησε τους Σέρβους μετά το έτος 626 μ.Χ. στα Βαλκάνια ως συμμάχους.
- Οι Σέρβοι εγκαταστάθηκαν στις περιοχές του σημερινού Μαυροβουνίου-Έρζεγοβίνης, της νοτιοδυτικής Σερβίας και του Κοσοβου, ενώ προς προς βορρά έφτασαν έως τον ποταμό Σάβο.
- Για τους πρώτους δύο αιώνες, μετά την εγκατάστασή τους στα Βαλκάνια, υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες.
- Ωστόσο μπορούμε να υποθέσουμε ότι κατά το διάστημα αυτό έλαβε χώρα η δημιουργία σερβικών κρατιδίων.
- Στα τέλη του 9ου με αρχές του 10^{ου}: δημιουργία δύο πολιτικών κέντρων: της Διοκλείας και της Ρασκίας.

Οι Σέρβοι και το Βυζάντιο

- Στη Διόκλεια, στα 1040/41 ο Στέφανος Βοϊσλάβος (1037-1051) νίκησε το βυζαντινό στρατό.
- Έτσι, η Διόκλεια αποδεσμεύθηκε από τη βυζαντινή κυριαρχία.
- Η μείωση της βυζαντινής επιρροής έγινε αισθητή και στον εκκλησιαστικό τομέα.
- Ο γιος του Βοϊσλάβου, Μιχαήλ (1052-1082) πέτυχε την αναβάθμιση της λατινικής επισκοπής στο Αντίβαρι σε αρχιεπισκοπή (1067).
- Το 1077, ο Μιχαήλ έλαβε από τον πάπα ως επιβεβαίωση της πολιτικής ανεξαρτησίας του κράτους του, το βασιλικό στέμμα και τον τίτλο «rex».
- Στα χρόνια της διακυβέρνησης της Διοκλείας (Ζέτας) από τον Κώνσταντινο Βοδινό (Μποντιν, 1082-1101), η χωρά γνώρισε τη μεγαλύτερή της επέκταση προσαρτώντας τη Βοσνία και τη Ρασκία.
- Ο Βοδινός συνέχισε την αντιβυζαντινή και φιλοδυτική πολιτική των προκατόχων του. Ο Βοδινός αιχμαλωτίστηκε δυο φορές από τους Βυζαντινούς, οι οποίοι κατάφεραν να αποκαταστήσουν την επικυριαρχία τους στην περιοχή μόλις στα τέλη του 11ου αιώνα.

Οι ορεινοί όγκοι και τα ποτάμια της Σερβίας

Η Σερβία σήμερα

Τα πρώτα κρατικά μορφώματα

- Τα πολιτικά κέντρα Διόκλεια και Ρασκία είχαν να αντιμετωπίσουν τις δύο ισχυρές δυνάμεις της περιοχής, το Βυζάντιο και τη Βουλγαρία.
- Πέραν τούτου, η Διόκλεια υπάγεται στη Δυτική Εκκλησία, ενώ ένα μέρος των εδαφών της Ρασκίας ανήκει στην αρχιεπισκοπή της Αχρίδος.
- Ρασκία: το πρώτο κρατικό μόρφωμα: περίπου στα 840-860.
- Ο Βούλγαρος τσάρος Συμεών (893-927) κατάφερε να προσαρτήσει τη Ρασκία για μικρό διάστημα στο κράτος του (924-927).
- Μετά το θάνατο του Συμεών ο σέρβος ηγεμόνας Τσασλάβ (927-950) δήλωσε υποταγή στον Βυζαντινό αυτοκράτορα.
- Στο τέλος του 10ου αιώνα η Ρασκία απειλήθηκε από το δυτικο-βουλγαρικό κράτος του τσάρου Σαμουήλ (976-1018), ο οποίος, εκτός από τη Ρασκία, κατέκτησε τη Διόκλεια και τη Βοσνία και λεηλάτησε ένα μεγάλο μέρος της Δαλματίας.
- Μετά τη συντριβή του Σαμουήλ από τον Βασίλειο Β (1018), η Σερβία εντάχθηκε στη βυζαντινή επικράτεια.

Το Βυζάντιο και οι Σέρβοι τον 12^ο αι.

- Μετά το θάνατο του Βοδινού η Διόκλεια έχασε το προβάδισμα της και το πολιτικό κέντρο των Σέρβων μετατοπίστηκε και πάλι στην εσωτερική Ρασκία.
- Η Ρασκία παρέμεινε έως το δεύτερο μισό του 12ου αιώνα κατά κύριο λόγο εξαρτημένη από το Βυζάντιο.
- Ο βυζαντινός αυτοκράτορας ενθρόνιζε και εκθρόνιζε τους μεγάλους ζουπάνους (= άρχοντες) της, παρ' όλο που δεν έλειπαν όλα αυτά τα χρόνια και εδώ, όπως και στη Διόκλεια, προσπάθειες αποτίναξης του βυζαντινού ελέγχου (π.χ. στα 1122 και 1129, 1149/53 1161/62 και 1165), μερικές μάλιστα με συμμάχους τους Ούγγρους.
- Η οριστική όμως απόσχιση από τη βυζαντινή σφαίρα επιρροής ξεκίνησε με την άνοδο στο θρόνο της Ρασκίας του μεγάλου ζουπάνου Στεφάνου Νεμάνια (περίπου 1166 ή 1168-1196).
- Ο Στέφανος Νεμάνια έγινε ο ιδρυτής μιας δυναστείας που κυβέρνησε τη Σερβία για τα επόμενα περίπου διακόσια χρόνια.

Ο οίκος των Νεμανιδών
(τοιχογραφία από τη μονή Visoki Dečani του 14^{ου} αι.)

Ο Στέφανος Νεμάνια

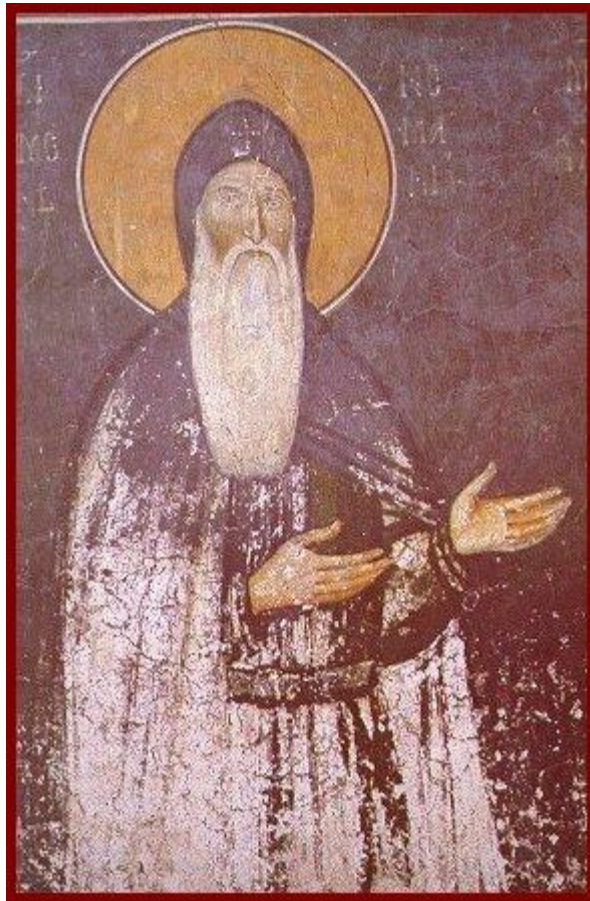
- Ο Στέφανος Νεμάνια στα 1166-68 έγινε μεγάλος ζουπάνος από τον βυζαντινό αυτοκράτορα Μανουήλ Α' (1143-1180).
- Το γεγονός αυτό ωστόσο δεν τον εμπόδισε να στασιάσει εναντίον των Βυζαντινών στα 1171/72.
- Μετά το θάνατο όμως του Μανουήλ (1180) ο Στέφανος Νεμάνια συμμάχησε με τους Ούγγρους και άσκησε μια επεκτατική πολιτική σε βάρος του Βυζαντίου.
- Στον Γερμανό αυτοκράτορα Φρειδερίκο Βαρβαρόσα ο Νεμάνια προσέφερε υποταγή και στρατιωτική βοήθεια εναντίον του Βυζαντίου.
- Ο Ισαάκιος Β' Άγγελος (1185-1195) συνέτριψε τον Νεμάνια το 1190.
- Σύμφωνα με τη συνθήκη ειρήνης, που ακολούθησε, η Σερβία αναγνωρίστηκε, παρά την ήττα, ως ανεξάρτητη οντότητα και διατήρησε τις κατακτήσεις εκείνες που είχε πραγματοποιήσει πριν από το έτος 1189. Η συμφωνία αυτή επισφραγίστηκε με μία επιγαμία ανάμεσα στον δευτερότοκο γιο του Νεμάνια και την Ευδοκία, ανιψιά του αυτοκράτορα.
- Το 1196 παραιτήθηκε ο Στέφανος από το θρόνο και εισήλθε ως μοναχός Συμεών στη μονή Studenica, την οποία είχε ιδρύσει ο ίδιος. Σύντομα όμως έφυγε για το Άγιον Όρος, όπου μόναζε ο μικρότερος του γιος Σάββας. Μαζί δημιούργησαν εκεί τη μονή Χιλανδαρίου, όπου πέθανε ο Στέφανος-Συμεών στις αρχές του 1200.

Ο Στέφανος Νεμάνια

Ο Στέφανος Νεμάνια ως άγιος Συμεών

Ο Στέφανος Πρωτόστεπτος

- Ο Νεμάνια άφησε την εξουσία στον δευτερότοκο γιο του, τον Στέφανο Πρωτόστεπτο.
- Μετά την κατάκτηση της Βασιλεύουσας (1204) από τους σταυροφόρους της Δ' σταυροφορίας άλλαξε η στάση του Στεφάνου απέναντι στο Βυζάντιο.
- Ένας νέος γάμος με την εγγονή του δόγη της Βενετίας Enrico Dandolo Άννα, του εξασφάλισε τη συμμαχία της Βενετίας.
- Η προσέγγιση με τους Λατίνους έφερε στον Στέφανο και το βασιλικό στέμμα από τη Ρώμη, το 1217, και την αναγνώριση της νομιμότητας και της ανεξαρτησίας του σερβικού κράτους.
- Η ενέργεια αυτή δε σήμαινε πάντως την ολοκληρωτική στροφή της Σερβίας προς τη Δύση και τη ρήξη των πολύπλευρων δεσμών με το Βυζάντιο.
- Μόλις δύο χρόνια μετά τη στέψη του Στεφάνου, ο αδελφός του Σάββας ξεκίνησε ένα μακρινό ταξίδι στη Νίκαια και πέτυχε εκεί όχι μόνο την αναγνώριση αυτοκέφαλης σερβικής αρχιεπισκοπής, αλλά και τη χειροτονία του ιδίου ως πρώτου αρχιεπισκόπου της (1219).

Στέφανος ο Πρωτόστεπτος

Οι σχέσεις του Πρωτοστέπτου με την Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία

- Η στροφή του Στεφάνου Πρωτοστέπτου προς την Ορθόδοξη Εκκλησία δεν απέκλεισε όμως την αρμονική συνύπαρξη με τον ρωμαιοκαθολικό πληθυσμό των παράκτιων σερβικών πόλεων και τις λατινικές επισκοπές στις οποίες υπαγόταν ο πληθυσμός αυτός.
- Το διπλό βάπτισμα τον Στεφάνου Νεμάνια, η στέψη του Πρωτοστέπτου από τη Ρώμη, η ίδρυση της αυτοκέφαλης ορθόδοξης σερβικής Εκκλησίας και οι διπλές επιδράσεις στον πολιτιστικό τομέα αποτελούν αποδείξεις ότι υπήρξε ένας συμβιβασμός και μια εξισορρόπηση μεταξύ Ανατολής και Δύσης.
- Μόνο κατά τον 14ο αιώνα, όταν η εξασθένηση του Βυζαντίου θα επιτρέψει τη μεγάλη επέκταση του σέρβικου κράτους στα πρώην βυζαντινά εδάφη, τότε η επιρροή του Βυζαντίου θα απομακρύνει τη Σερβία όλο και περισσότερο από τη Δύση: η Σερβία θα εγκαταλείψει οριστικά την ενδιάμεση θέση της και θα στραφεί προς την Ανατολή.
- Οι τρεις γιοι του Στεφάνου Πρωτοστέπτου, που τον ακολούθησαν στο θρόνο (Στέφανος Ραντοσλάβ 1227/8-1234, Στέφανος Βλαδισλάβ 1234-1243 και Στέφανος Α΄ Ούρεσης 1243-1276), δε διέθεταν τις ικανότητες του πατέρα τους.
- Ένα νέο κεφάλαιο στην ιστορία της Σερβίας θα γραφεί και πάλι κατά τη διάρκεια της βασιλείας των εγγονών του Πρωτοστέπτου, Δραγούτιν και Μιλούτιν.

Η Σερβία από το 1276 μέχρι το 1321

- Επί Δραγούτιν (1276-1282), ιδιαίτερα όμως επί Μιλούτιν (1282-1321), έλαβε χώρα η συστηματική οικονομική ανάπτυξη και η οικοδόμηση της εσωτερικής διοίκησης.
- Οι Σέρβοι έκοψαν και νομίσματα.
- Ο Μιλούτιν μπόρεσε έτσι να χρηματοδοτήσει τους επεκτατικούς πολέμους που στρέφονταν κατά της βυζαντινής Μακεδονίας και είχαν ως αποκορύφωμα την κατάκτηση της πόλης των Σκοπίων.
- Τα Σκόπια προσφέρονταν να παίξουν το ρόλο της πρωτεύουσας του σερβικού κράτους.
- Η έλλειψη μιας μόνιμης έδρας (πρωτεύουσας) στέρησε τους Σέρβους ηγεμόνες από τη δυνατότητα να έχουν δικές τους αυλές και να οικοδομούν μεγαλοπρεπή κτήρια κατά το πρότυπο της Κωνσταντινούπολης.
- Την επεκτατική πολιτική της Σερβίας προς το νότο προσπάθησε να αναχαιτίσει ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β'.
- Η συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε ανάμεσα στα δύο κράτη, έφερε όχι μόνο ειρήνη στα σερβοβυζαντινά σύνορα για σχεδόν δύο δεκαετίες, αλλά σήμανε και την απαρχή του εξελληνισμού της σερβικής αυλής και της κρατικής διοίκησης.

Ο Δραγούτιν (τοιχογραφία από τον Άγιο Αχίλλειο 1296)

Η νίκη του Μιλούτιν εναντίον των Τατάρων

ΜΙΛΟΥΤΙΝ ΚΑΤΑ ΤΑΤΑΡΟΥΣ
ΚΑΙ ΤΑΤΑΡΟΥΣ ΚΑΤΑ ΜΙΛΟΥΤΙΝ

1774

Επιγραφὴν ἔκλεξε ὁ Ἀριστοκράτης

Ὁδύσσειος

Προσπάθειες αναχαίτισης των Σέρβων

- Το Βυζάντιο, όταν τελείωσε η εμφύλια διαμάχη ανάμεσα στον Ανδρόνικο Β' (1282-1328) και τον εγγονό του Ανδρόνικο Γ' (1328-1341), συμμάχησε με τους Βουλγάρους με σκοπό να σταματήσει τη σερβική εξάπλωση στη Μακεδονία.
- Οι συνεννοήσεις τους όμως δεν καρποφόρησαν. Έτσι οι Σέρβοι νίκησαν το βουλγαρικό στρατό (1330) κοντά στο Βελμπούζντ.
- Η μάχη αυτή, στην οποία σκοτώθηκε και ο Βούλγαρος τσάρος Μιχαήλ Σισμάν (1323-1330), σήμανε την αρχή του τέλους για το Β' βουλγαρικό κράτος, ενώ η βόρεια Μακεδονία περιήλθε στη Σερβία.
- Ο νικητής Στέφανος Ούρεσης Γ' (1321-1331) δεν πρόλαβε να χαρεί τη νίκη του. Ο γιος του Σέρβου αυτού ηγεμόνα, Ντουσάν, εκθρόνισε τον πατέρα του μόλις μερικούς μήνες μετά τη νίκη.

Η επέκταση επί Δουσάν

- Επί Στεφάνου Δουσάν (1331-1355, από το 1346 τσάρος) ολοκλήρωσε η Σερβία την πορεία της σε ισχυρότατη δύναμη των Βαλκανίων.
- Η αυτοανακήρυξη του Δουσάν σε «αυτοκράτορα Σέρβων και Ελλήνων», το 1346, έδειχνε καθαρά την πρωταρχική επιδίωξη του Δουσάν: την κατάκτηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ή την ανανέωση της ως σερβοελληνικής.
- Στις επιτυχίες του Δουσάν συνέβαλαν τα ποικίλα προβλήματα που αντιμετώπιζε το Βυζάντιο.
- Η Βουλγαρία μετά τη μάχη του Βελμπούζντ (1330) έκλεισε ειρήνη με τον Δουσάν.
- Ο Δουσάν κατάφερε να διπλασιάσει σχεδόν την έκταση του κράτους του.
- Η ευκολία των κατακτήσεων συνετέλεσε ώστε να συλλάβει την ιδέα της κατάκτησης της Βασιλεύουσας.
- Τελικά, η μη πραγματοποίηση του τελευταίου αυτού στόχου οφείλεται, πιθανώς, στην έλλειψη δικού του στόλου, χωρίς τον οποίο η Πόλη παρέμενε απόρθητη.

Ο Στέφανος Δουσάν αυτοκράτορας

- Μετά την κατάκτηση των Σερρών ο Δουσάν αυτοανακηρύχθηκε αυτοκράτορας της «Σερβίας και της Ρωμανίας».
- Ο Δουσάν γνώριζε ότι τη νομιμότητα της πράξης αυτής εξασφάλιζε μόνο η έγκριση της Εκκλησίας, δηλαδή η στέψη του από τον πατριάρχη.
- Έτσι, προήγαγε τον Σέρβο Αρχιεπίσκοπο Ιωαννίκιο σε «πατριάρχη Σέρβων και Ελλήνων». Στη συνέχεια, ο τελευταίος σε μια λαμπρή τελετή στις 16 Απριλίου 1346 την Κυριακή του Πάσχα τον έστεψε αυτοκράτορα στα Σκόπια παρουσία του πατριάρχη της Βουλγαρίας, του αρχιεπισκόπου της Αχρίδας, εκπροσώπων του Αγίου Όρους, κλήρου και ευγενών.
- Ο οικουμενικός πατριάρχης αφόρισε τον Δουσάν, τον σέρβο πατριάρχη καθώς και τη σερβική Εκκλησία.
- Η επαφή μέσω των κατακτημένων βυζαντινών εδαφών με τη μακρά βυζαντινή παράδοση στον πολιτικό, διοικητικό, νομικό και πολιτισμικό τομέα σήμανε και τον εκτεταμένο και έντονο εκβυζαντινισμό και εξελληνισμό του σερβικού κράτους.

Η στέψη του Στεφάνου Δουσάν

Η οικονομική ανάπτυξη της Σερβίας επί Δουσάν

- Στα διακόσια χρόνια διακυβέρνησης της δυναστείας των Νεμανιδών η Σερβία έθεσε τα θεμέλια για εθνική ωρίμαση, ανέπτυξε τα βασικά στοιχεία του πολιτισμού της και πραγματοποίησε σπουδαία οικονομική πρόοδο.
- Οι πόλεις της μεσαιωνικής Σερβίας ιδρύθηκαν είτε στην αρχαιότητα από Ρωμαίους και Έλληνες είτε στον 13ο αιώνα από Σέρβους, κοντά στα κέντρα εμπορίου και τα ορυχεία.
- Από τις βυζαντινές πόλεις που περιήλθαν στη Σερβία οι σπουδαιότερες ήταν τα Σκοπια, οι Σέρρες και η Βέροια.
- Οι Σέρβοι ίδρυσαν πόλεις κοντά σε εμπορικούς κόμβους ή ορυχεία (Rudnik, Trepca, Brskovo, Novo Brdo) και σε μικρή απόσταση από κάποιο κάστρο, το οποίο χρησίμευε στους κατοίκους ως καταφύγιο σε περιπτώσεις ανάγκης.
- Η ίδρυση νέων πόλεων καθώς και η οικονομική ανάπτυξη της χώρας από τα τέλη του 13ου αιώνα διευκολύνθηκαν από την πολιτική σταθερότητα της περιόδου εκείνης.
- Από τη Σερβία εξαγόταν κυρίως ζώα και κτηνοτροφικά προϊόντα, δημητριακά, δέρματα, ξυλεία, κερύ, μέλι, μάλλινα και λινά υφάσματα. Εισάγονταν πολυτελή υφάσματα, αλάτι, κρασιά, λάδι, θαλασσινά ψάρια, όπλα κ.ά. Από το εμπόριο αυτό ευδοκίμους προπαντός οι παραθαλάσσιες πόλεις, όπως το Κάταρο, η Budva και η υπό βενετική κυριαρχία πόλη του Ντουμπρόβνικ με την οποία η Σερβία διατηρούσε στενές εμπορικές σχέσεις.

Ο δρόμος προς τη μάχη του Κοσόβου

- Ο θάνατος του Δουσάν σήμανε και το τέλος της ισχυρής κεντρικής εξουσίας.
- Ο Στέφανος Ούρεσης Ε΄ (1355-1371) δεν κατάφερε να συγκρατήσει τις αποσχιστικές τάσεις των ευγενών, καθιστώντας έτσι αδύνατη την αποτελεσματική αντιμετώπιση των Οθωμανών.
- Η πρώτη σύγκρουση με τους Τούρκους έληξε με την ήττα των σερβικών στρατευμάτων στη μάχη του Έβρου (1371).
- Μια νέα προσπάθεια αντίστασης στους Τούρκους ξεκίνησε από τον ηγεμόνα της κεντρικής Σερβίας Λάζαρο Hrebeljanovic (1371-1389), η περιοχή του οποίου παρέμενε έως τότε ελεύθερη.
- Τα σερβικά στρατεύματα, ενισχυμένα με Βουλγάρους και Αλβανούς και συνασπισμένα με τους Βόσνιους του ηγεμόνα Tvrtko, συγκρούστηκαν το 1389 στην πεδιάδα του Κοσόβου με τον τουρκικό στρατό, επικεφαλής του οποίου ήταν ο ίδιος ο σουλτάνος Μουράτ Α΄.
- Οι Οθωμανοί νίκησαν, ο Λάζαρος αιχμαλωτίστηκε και εκτελέστηκε μαζί με πολλούς άλλους Σέρβους υπαρχηγούς και ευγενείς.

Η μάχη του Κοσόβου (Adam Stefanovic 1870)

Το κάστρο του Golubac (14^{ος} αι.)

Η τουρκική κατάκτηση

- Η σύγκρουση στο Κόσοβο ήταν μία μόνο μάχη από τις πολλές που έλαβαν χώρα στα Βαλκάνια στο δεύτερο μισό του 14ου και κατά τον 15ο αιώνα.
- Η ήττα των Τούρκων το 1402 από τα μογγολικά στρατεύματα του χάνου Ταμερλάνου επέτρεψε στους Σέρβους να εκμεταλλευθούν την περίπου εικοσαετή ανάπαυλα στην προέλαση των Τούρκων και να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους.
- Ο Στέφανος Λαζάρεβιτς (1389-1427) μπόρεσε να ενώσει τις περιοχές διαφόρων Σέρβων χωροδεσποτών κάτω από τη δική του εξουσία. Το δεσποτάτο του, με κέντρο το Βελιγράδι, έγινε καταφύγιο πολλών πνευματικών ανθρώπων (Σέρβων και Βουλγάρων) από τις περιοχές που τελούσαν υπό τουρκική κατοχή. Η εποχή της διακυβέρνησης του Στεφάνου Λαζάρεβιτς θεωρείται η χρυσή περίοδος της σερβικής μεσαιωνικής γραμματείας.
- Από την τρίτη δεκαετία του 15ου αιώνα οι Τούρκοι ξεκίνησαν και πάλι την προέλασή τους καταλαμβάνοντας σημαντικές πόλεις του δεσποτάτου, ενώ οι Σέρβοι, αναγκάστηκαν να παραχωρήσουν το Βελιγράδι στην Ουγγαρία, εκπληρώνοντας παλαιότερες συμφωνίες.
- Γι' αυτόν το λόγο, ο νέος Σέρβος δεσπότης, Γεώργιος Μπράνκοβιτς (1427-1456), δημιούργησε ως νέο κέντρο του κράτους το Σμεντέρεβο. Δυστυχώς και το κρατικό αυτό μόρφωμα έμελλε να αποδειχθεί βραχύβιο. Το 1459, το δεσποτάτο αυτό, εγκλωβισμένο μεταξύ Ούγγρων και Τούρκων, κατακτήθηκε από τους τελευταίους.

Ο Γεώργιος Μπράκνκοβιτς

Сл. 1. Деспот Ђурађ (лик с његовог новца)

Τα σερβικά κρατίδια τον 14^ο αι.

Οι συνέπειες της τουρκικής κατάκτησης

- Η τουρκική κατοχή της Σερβίας κράτησε περίπου τρεισήμισι αιώνες.
- Η μέχρι τότε πολιτιστική και κοινωνική εξέλιξη των Σέρβων διακόπηκε βίαια και οι Σέρβοι στερήθηκαν την κρατική τους υπόσταση.
- Έλαβαν χώρα τεραστίας έκτασης δημογραφικές και εθνογραφικές αλλαγές και εντατικοποιήθηκαν και διευρύνθηκαν οι πολιτισμικές και οικονομικές διαφορές στα επιμέρους διαμερίσματα του σερβικού χώρου.
- Οι Σέρβοι στερήθηκαν την αριστοκρατική τάξη τους.
- Αποκλείστηκαν επίσης από τις εξελίξεις στην υπόλοιπη Ευρώπη.
- Οι τουρκικές κατακτήσεις σήμαναν επίσης τη φυσική εξόντωση ή την πώληση πολλών Σέρβων αιχμαλώτων και τη διαφυγή πολλών κατοίκων σε μέρη ακόμη ελεύθερα από Τούρκους.
- Με αυτόν τον τρόπο οι Σέρβοι εγκαταστάθηκαν στην ανατολική Ερζεγοβίνη, τη Σλαβονία, τη Δαλματία και σε άλλες περιοχές με πληθυσμό κυρίως κροατικό και ρωμαιοκαθολικό.

Ο εξισλαμισμός

- Οι εξισλαμισμοί των βαλκανικών πληθυσμών συντελέσθηκαν κυρίως κάτω από οικονομικοκοινωνική πίεση.
- Τα σημαντικότερα υλικά προνόμια από την αλλαγή της θρησκείας ήταν η απαλλαγή από την πληρωμή κεφαλικού φόρου, το ευνοϊκότερο νομικό καθεστώς και οι δυνατότητες πολιτικής και κοινωνικής ανόδου.
- Προτεραιότητα της οθωμανικής πολιτικής δεν ήταν η γλωσσική αφομοίωση (δηλαδή ο «εκτουρκισμός») των υποταγμένων πληθυσμών.
- Ως η κύρια περίοδος των εξισλαμισμών θεωρούνται οι αιώνες 15ος και 16ος.
- Η περίοδος αυτή συμπίπτει με την ανάπτυξη των πόλεων στη Βαλκανική χερσόνησο.
- Οι πόλεις αυτές αποτελούσαν στρατιωτικά, διοικητικά, θρησκευτικά και εμπορικά κέντρα.
- Η εγκατάσταση -σε αυτές- γενιτσάρων, διοικητικών υπαλλήλων, εμπόρων, τεχνιτών και κάθε λογής υπηρεσιακού προσωπικού παρείχε δυνατότητες κοινωνικής ανόδου και συνέβαλε στην αλλαγή θρησκείας.

Οι πρώτες σερβικές εξεγέρσεις

- Η δυσαρέσκεια από τους αυξανόμενους φόρους και δασμούς, από την υποτίμηση του νομίσματος και την κακοδιοίκηση από την πλευρά, των τοπικών αρχόντων εκφράστηκε με εξεγέρσεις των Σέρβων στα τέλη του 16ου και στον 17ο αιώνα, κατά τη διάρκεια του αυστροτουρκικού πολέμου στα 1593-1606 και του βενετοτουρκικού στα 1645-1669.
- Ιδιαίτερα μεγάλη έκταση πήρε ωστόσο η εξέγερση των Σέρβων, μετά την ήττα των Τούρκων στη Βιέννη (1683), καθώς και η συμμετοχή τους στον αυστροτουρκικό πόλεμο που ακολούθησε (1683-1699).
- Οι Αυστριακοί απελευθέρωσαν τότε τη Βουδαπέστη και προχώρησαν βαθιά στα βαλκανικά εδάφη της Τουρκίας, φτάνοντας μέχρι τη Ναϊσσό και το Κόσοβο.
- Οι Σέρβοι ανταποκρίθηκαν στην έκκληση του αυτοκράτορα της Αυστρίας για σύμπραξη κατά των Τούρκων.
- Οι Οθωμανοί κατάφεραν όμως να ανασυγκροτηθούν και να επιτεθούν στους εξαντλημένους από τις κακουχίες και τις επιδημίες Αυστριακούς και τους επαναστατημένους Σέρβους.
- Μπροστά στον κίνδυνο της αντεκδίκησης των Τούρκων, ο Σέρβος πατριάρχης Αρσένιος Γ΄ Crnojevic οργάνωσε το 1690 την υποχώρηση των Σέρβων υπό την προστασία του αυστριακού στρατού.

Οι Σέρβοι στην Αυστροουγγαρία

- Οι Σέρβοι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν κυρίως στη νότια Ουγγαρία.
- Η βαθμιαία διείσδυση των Σέρβων στα εδάφη της αυστριακής μοναρχίας συνεχίστηκε όλο τον 18ο αιώνα, ενώ πολλοί, Σέρβοι μετανάστες ενίσχυσαν τη στρατιωτική ζώνη ανάμεσα στη μοναρχία και τους Οθωμανούς.
- Η παρουσία των Σέρβων στη μοναρχία πήρε επίσημη μορφή με τα προνόμια που τους παραχώρησε ο αυστριακός μονάρχης Ιωσήφ Α΄ στα 1690-1695 και τα οποία ανανεώθηκαν στα 1713/15 και το 1743 από τους διαδόχους του.
- Οι Σέρβοι της Ουγγαρίας βρέθηκαν μετά την αποχώρησή τους από τη νότια Σερβία σε διαφορετικό κοινωνικό, οικονομικό, γλωσσικό και θρησκευτικό περιβάλλον.
- Ο θρησκευτικός τους ηγέτης, ο πατριάρχης έγινε και εθνάρχης και ανέλαβε το ρόλο του αρχηγού και του επίσημου συνομιλητή των αυστρουουγγικών αρχών σε όλα τα ζητήματα που αφορούσαν τους Σέρβους της μοναρχίας, θρησκευτικά και κοσμικά.

Η Βοϊβοντίνη

Οι μεταρρυθμίσεις των Αψβούργων και οι Σέρβοι

- Οι μεταρρυθμίσεις των Αψβούργων μοναρχών είχαν σε γενικές γραμμές θετικά αποτελέσματα και για τη σερβική διασπορά.
- Δημιουργήθηκε βαθμιαία μια μικρομεσαία -μικροαστική- τάξη από Σέρβους εμπόρους και τεχνίτες με κέντρο τις πόλεις Novi Sad, Σεμλίνο και Κάρλοβιτς, χτίστηκαν σχολεία και εκκλησίες, δημιουργήθηκαν πνευματικά ιδρύματα, εκδόθηκαν βιβλία και εφημερίδες και ανυψώθηκε το μορφωτικό επίπεδο των Σέρβων της διασποράς σε σχέση με τους Σέρβους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.
- Από την τάξη αυτή αναδείχθηκε ένα εθνικά συνειδητοποιημένο κοινωνικό στρώμα ανθρώπων που έγινε φορέας και συγχρόνως μεταδότης του Διαφωτισμού και του «εξευρωπαϊσμού».
- Οι ιδέες αυτές προκάλεσαν πνευματικές ζυμώσεις που οδήγησαν στην αφύπνιση του σερβικού λαού της διασποράς και εκφράστηκαν με την ιδέα της παροχής κοσμικής παιδείας στην ομιλούμενη γλώσσα.

Η πόλη Novi Sad το 1920

Οι Σέρβοι της διασποράς και η επανάσταση του 1804

- Μετά την εκδήλωση της επανάστασης στη Σερβία (1804) η σερβική διασπορά άρχισε να προβαίνει σε ενέργειες προσέγγισης με τη Ρωσία και υπήρξαν σχέδια για αναγέννηση του σερβικού κράτους υπό την κυριαρχία του τσάρου της Ρωσίας.
- Η επανάσταση προκάλεσε ενθουσιασμό στους κόλπους των μορφωμένων Σέρβων της διασποράς, οι οποίοι μάλιστα παρείχαν κάθε είδους βοήθεια.
- Δεν ήταν λίγοι εκείνοι, οι οποίοι εγκατέλειψαν τη μοναρχία και κατέφυγαν στην επαναστατημένη και, αργότερα, αυτόνομη Σερβία.
- Το γεγονός αυτό βοήθησε στην παγίωση της εθνικής συνείδησης και στην ενδυνάμωση της κοινής συνύπαρξης των Σέρβων της μοναρχίας και της σερβικής ηγεμονίας.
- Η πολύπλευρη αυτή βοήθεια των Σέρβων διασποράς προς τους ομοεθνείς τους διήρκεσε μέχρι περίπου την έβδομη δεκαετία του 19ου αιώνα και αποτέλεσε σημαντική προϋπόθεση της, ανάπτυξης και ανόδου του σερβικού κράτους.

Τα προβλήματα των Σέρβων στην Αυστροουγγαρία

- Ωστόσο, η θέση των Σέρβων της διασποράς στην Αυστροουγγρική μοναρχία κατά τους αιώνες 18ο και 19ο δεν ήταν δεδομένη.
- Οι Ούγγροι παραβίαζαν μονίμως τα προνόμια των Σέρβων, τα οποία τους είχανε παραχωρήσει οι Αυστριακοί αυτοκράτορες.
- Γι' αυτόν το λόγο οι Σέρβοι επιδίωκαν τη δημιουργία μιας δικής τους διοικητικής μονάδας, μιας αναγνωρισμένης αυτόνομης περιοχής στο πλαίσιο της Αυστροουγγαρίας.
- Η επιθυμία τους αυτή πραγματοποιήθηκε μόλις στα μέσα του 19ου αιώνα και για μικρό μόνο χρονικό διάστημα.
- Όταν το 1867 η μοναρχία απέκτησε δυαδικό καθεστώς, φάνηκε καθαρά ότι οι Ούγγροι άρχισαν να επιβάλλουν πολιτική εξουγγορισμού των Σλάβων της Αυστροουγγαρίας.
- Η ηγεμονική συμπεριφορά των Ούγγρων απέναντί τους, ανάγκασε τους Σέρβους να στραφούν στο εξής σε αναζήτηση μιας λύσης εκτός της μοναρχίας και με συνδρομή εκ μέρους της Σερβίας.

Το πασαλίκι του Βελιγραδίου

- Ο τόπος όπου έλαβε χώρα η πρώτη προσπάθεια απελευθέρωσης από την τουρκική κυριαρχία στα Βαλκάνια και όπου δημιουργήθηκε ο πυρήνας του νεοσερβικού κράτους ήταν το πασαλίκι του Βελιγραδίου.
- Πρόκειται, για το τμήμα εκείνο της Σερβίας, το τελευταίο κατάλοιπο του μεσαιωνικού σερβικού κράτους, το οποίο περιήλθε μόλις το 1459 υπό τουρκική κυριαρχία.
- Από τα τέλη του 17ου αιώνα το πασαλίκι αυτό αποτελούσε μια παραμεθόρια περιοχή ανάμεσα στην Οθωμανική και την Αυστριακή αυτοκρατορία.
- Μάλιστα, απειλήθηκε τρεις φορές από τους Αυστριακούς (στα 1688-1690, 1718-1739 και 1788-1791), για να επανακτηθεί από τους Τούρκους.
- Στην περιοχή αυτή, ως αποτέλεσμα της γειτνίασης με τους ομογενείς Σέρβους στην αυστριακή μοναρχία και των τουρκοαυστριακών πολέμων του 18ου αιώνα, προέκυψαν κάποια δεδομένα, τα οποία αποτέλεσαν προϋποθέσεις ευνοϊκές για την επανάσταση.

Αιτίες της επανάστασης

- Η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και του ζωεμπορίου στο πασαλίκι δημιούργησαν ένα μικρό μεν, αλλά εύπορο στρώμα ζωεμπόρων, οι οποίοι αναλάμβαναν το αξίωμα του προκρίτου (του knez) στα χωριά τους.
- Οι αυστροτουρκικοί πόλεμοι του 18ου αιώνα, στους οποίους συμμετείχαν κάθε φορά και στρατιωτικά σώματα από Σέρβους εθελοντές, σήμαιναν για τους τελευταίους και απόκτηση πείρας στο χειρισμό των όπλων.
- Οι Σέρβοι της νότιας Ουγγαρίας λειτούργησαν για τους Σέρβους του πασαλικίου ως μεσολαβητές και στον πολιτιστικό τομέα.
- Ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης συνέχισε να υφίσταται και μετά την αποχώρηση των Αυστριακών και συνετέλεσε στη δημιουργία ενός στρώματος στελεχών σερβικής καταγωγής με διοικητική πείρα.
- Η παρακμή της τουρκικής κεντρικής εξουσίας επεκτάθηκε και στο πασαλίκι του Βελιγραδίου, όπου και εκφράστηκε με περιπτώσεις ανυπακοής των γενιτσάρων απέναντι στον πασά του Βελιγραδίου. Η αναρχία αυτή και η παραμεθόρια θέση του πασαλικιού ανάγκασαν τον μεταρρυθμιστή σουλτάνο Σελίμ Γ' (1788-1807) να παραχωρήσει στην οθωμανική αυτή επαρχία το δικαίωμα της τοπικής αυτοδιοίκησης και ν' αποσύρει από εκεί τους γενιτσάρους (1791). Οι τελευταίοι υποχώρησαν στο γειτονικό πασαλικιού Βιδινίου (στη σημερινή ΒΔ Βουλγαρία), απ' όπου όμως πραγματοποιούσαν επιθέσεις στην παλιά τους έδρα. Το γεγονός αυτό ανάγκασε τον πασά του Βελιγραδίου να επιτρέψει τον εξοπλισμό των Σέρβων του πασαλικιού.

Η επανάσταση του Καραγιώργη (1801-1813)

- Το 1801, οι εξωτερικές δυσκολίες ανάγκασαν τον Σελίμ να επιτρέψει την επιστροφή των γενιτσάρων στο πασαλίκι του Βελιγραδίου.
- Τότε αυτοί δολοφόνησαν τον πασά του και εγκατέστησαν ένα καθεστώς τρομοκρατίας. Η δολοφονία περισσότερων από 70 Σέρβων προκρίτων έδωσε το έναυσμα για γενική εξέγερση των Σέρβων του πασαλικιού (1804).
- Ως ηγέτης αναδείχθηκε ο Γεώργιος Πέτροβιτς, ο επονομαζόμενος Καραγιώργης, ιδρυτής της σερβικής δυναστείας.
- Ο Καραγιώργης κατάφερε να κερδίσει μερικές μάχες κατά των Τούρκων και στα τέλη του 1806 το πασαλίκι, όπως και η ίδια η πόλη του Βελιγραδίου, απελευθερώθηκαν.
- Η έκκληση των επαναστατημένων προς την Αυστρία και τη Ρωσία για διπλωματική και υλική βοήθεια και υποστήριξη δεν είχε ουσιαστικό αντίκρισμα.
- Τη στάση των δύο αυτών δυνάμεων προς τους Σέρβους καθόριζε η σχέση της καθεμιάς με τη Γαλλία του Ναπολέοντα.
- Οι επαναστάτες απέρριψαν συμβιβασμό με την Πύλη.
- Η Ρωσία κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου στα 1806-1812, ενθάρρυνε τους Σέρβους επαναστάτες και ο ρωσικός στρατός είχε μάλιστα καταλάβει σερβικά φρούρια (1809-1810).
- Ο κίνδυνος όμως της ναπολεόντειας εισβολής στη Ρωσία ανάγκασε τον τσάρο να κλείσει γρήγορα το Τουρκικό μέτωπο και να εγκαταλείψει τη Σερβία στην τύχη της.
- Η συνθήκη του Βουκουρεστίου (Μάιος 1812) αναγνώριζε την περιορισμένη αυτονομία της Σερβίας υπό την τουρκική κυριαρχία, επέτρεπε όμως τη στρατιωτική τουρκική παρουσία στις σερβικές πόλεις. Όταν, τον Οκτώβριο του 1813, καταλήφθηκε το Βελιγράδι και η Σερβία περιήλθε έπειτα από αγώνα 10 ετών ξανά υπό τον τουρκικό ζυγό, ο Καραγιώργης και χιλιάδες επαναστάτες μπροστά στον κίνδυνο των αντιποίνων διέφυγαν στο αυστριακό έδαφος.

Ο Καραγιώργης (1804-1813)

Ο Μίλος Ομπρένοβιτς

- Ο αριθμός των τουρκικών στρατευμάτων στην ερημωμένη αυτή χώρα αφενός μειώθηκε, ενώ αφετέρου επεκτάθηκε το φαινόμενο του «χαιντουκισμού» (κλεφτοπολέμου), διότι πολλοί Σέρβοι κατέφυγαν στα δάση και τα βουνά.
- Γρήγορα ξεκίνησε η δεύτερη φάση της εξέγερσης την οποία αυτήν τη φορά καθοδηγούσε ο Μίλος Ομπρένοβιτς, πρώην συμπολεμιστής του Καραγιώργη, ο οποίος όμως το 1813 είχε παραμείνει στη Σερβία.
- Σε αντίθεση με τον Καραγιώργη, χρησιμοποιούσε περισσότερο πολιτικά και διπλωματικά παρά στρατιωτικά μέσα για να πετύχει τους στόχους του.
- Άλλωστε η Σερβία ήταν τελείως εξαντλημένη από την επανάσταση, τους πολέμους και την τουρκική κατοχή, και οι ελλείψεις σε τρόφιμα, όπλα και χρήματα ήταν τεράστιες.
- Επίσης, η διεθνής συγκυρία ήταν τώρα πιο ευνοϊκή για τους Σέρβους, διότι ο Ναπολέοντας βρισκόταν σε εξορία και οι Ρώσοι έστρεψαν και πάλι το ενδιαφέρον τους στα Βαλκάνια.

Ο Μίλος Ομπρένοβιτς (1817-1839)

Η αυτονόμηση της Σερβίας

- Από τα τέλη του 1815 και έως το 1834 κατάφερε ο Ομπρένοβιτς σταδιακά, να οδηγήσει τη χώρα σε πλήρη αυτονομία στο πλαίσιο του τουρκικού κράτους και στην εδαφική της επέκταση κατά περίπου ένα τρίτο.
- Με αυτή την πολιτική της διπλωματίας και των συμβιβασμών απέναντι στην Πύλη και τις Μεγάλες Δυνάμεις, ιδιαίτερα τη Ρωσία, απέσπασε η Σερβία του Ομπρένοβιτς μια σειρά προνομίων, τα οποία παραχώρησε η Πύλη στη Σερβία με ειδικές νομοθετικές πράξεις, τα «χάτι-σερίφ» των ετών 1826 και 1830-31.
- Η εφαρμογή των συμφωνηθέντων δεν έγινε χωρίς δυσκολίες και πιέσεις.
- Ιδιαίτερα η αποχώρηση του μουσουλμανικού πληθυσμού από τη σερβική ύπαιθρο έγινε έπειτα από σκληρή πίεση του Ομπρένοβιτς.
- Το μέτρο αυτό μαζί με το γεγονός ότι προσαρτήθηκαν στην αυτόνομη Σερβία και εδάφη από άλλα πασαλίκια, έδινε σε πολλούς αγρότες, οι οποίοι αποτελούσαν το 95% του πληθυσμού, τη δυνατότητα να γίνουν ιδιοκτήτες γης, την οποία εγκατέλειψαν οι Τούρκοι γαιοκτήμονες.
- Αποτέλεσε επίσης δέλεαρ για περίπου 200.000 Σέρβους να μεταναστεύσουν από περιοχές της Βαλκανικής, που ήταν ακόμη κάτω από τουρκική κυριαρχία (βόρεια Μακεδονία, Κόσοβο), στην αυτόνομη Σερβία.

Τα χαρακτηριστικά της σερβικής ηγεμονίας

- Έτσι, η σερβική ηγεμονία έφτασε να κατέχει στο τέλος της περιόδου που εξετάζουμε μια έκταση περίπου 38 χιλιάδων τετραγωνικών χιλιομέτρων με 680 χιλιάδες κατοίκους.
- Ήταν μια συγκεντρωτική και απολυταρχική μοναρχία με ανύπαρκτα αντιπροσωπευτικά σώματα ή όργανα, που θα μπορούσαν να περιορίσουν την εξουσία του Ομπρένοβιτς.
- Σημαντικές θεωρούνται οι προσπάθειες για την παιδεία και τη μόρφωση. Ιδρύθηκαν δεκάδες δημοτικά σχολεία, μερικά γυμνάσια, το πρώτο θέατρο και εμφανίστηκε η πρώτη εφημερίδα (Τα Σερβικά Νέα, 1834).

Η εσωτερική πολιτική του Ομπρένοβιτς

- Η εσωτερική πολιτική του Ομπρένοβιτς δεν ήταν όμως τόσο επιτυχής όσο η εξωτερική.
- Εγκαθίδρυσε ένα πατριαρχικό καθεστώς και πέτυχε το 1817 την αναγνώριση του εαυτού του από τους προκρίτους ως ιδρυτού μιας κληρονομικής δυναστείας.
- Ο αυταρχικός, δεσποτικός τρόπος άσκησης της εξουσίας προκάλεσαν έντονη δυσαρέσκεια.
- Το αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν ότι η Πύλη συνεργάσθηκε με τους δυσαρεστημένους προκρίτους και ενέδωσε στις απαιτήσεις τους με την έκδοση του λεγόμενου «τουρκικού» συντάγματος (1838) και την ίδρυση Κεντρικού Συμβουλίου.
- Στο Συμβούλιο αυτό παραχωρήθηκε νομοθετική και εκτελεστική εξουσία από κοινού με τον ηγεμόνα. Τα 17 μέλη του Συμβουλίου ήταν διορισμένα από τους Τούρκους, συνεπώς εχθρικά προς τον Ομπρένοβιτς, και η θητεία τους ισόβια.
- Κάτω από τις συνθήκες αυτές ο Ομπρένοβιτς υποχρεώθηκε σε παραίτηση όπως και ο γιος του Μιχαήλ (1839-1842).
- Η συχνή διένεξη του ηγεμόνα με το κεντρικό Συμβούλιο, λόγω της ασάφειας του συντάγματος σχετικά με τις αρμοδιότητες του καθενός, αποτέλεσαν κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες πηγή συνεχών ανταγωνισμών και συγκρούσεων για την κατανομή της εξουσίας.

Το Nacertanije

- Τον αγώνα κατά του Ομπρένοβιτς για το σύνταγμα διεξήγαγαν οι λεγόμενοι «υπερασπιστές του συντάγματος», οι οποίοι έφεραν στο θρόνο τον Αλέξανδρο Καραγιώργεβιτς (1842-1858).
- Στην εξωτερική του πολιτική ο νέος ηγεμόνας τήρησε νομοταγή στάση απέναντι στους Οθωμανούς. Ανεπίσημα όμως υπήρξαν και άλλες σκέψεις και σχέδια.
- Το σημαντικότερο από αυτά ήταν το λεγόμενο Nacertanije του Ηλία Γκαρασάνιν του οποίου το «Πρόγραμμα της εξωτερικής και εθνικής πολιτικής της Σερβίας στα τέλη του 1844» αποτέλεσε στο εξής ανεπίσημα τη βάση της εθνικής πολιτικής της Σερβίας έως το έτος 1918.
- Η βασική ιδέα του Προγράμματος ξεκινούσε από την πεποίθηση ότι η Ρωσία και η Αυστρία θα αποτελέσουν στα Βαλκάνια τους δύο κύριους κληρονόμους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.
- Η δημιουργία ενός ισχυρού νοτιοσλαβικού κράτους, με κύριο πρωταγωνιστή τη Σερβία, θα αποτελούσε εμπόδιο για την Αυστρία και τη Ρωσία στην επέκτασή τους στα Βαλκάνια. Ένα ισχυρό σερβικό κράτος θα βοηθούσε τους Πολωνούς που ήταν τότε κάτω από ρωσική, αυστριακή και πρωσική κυριαρχία, να ενωθούν σε ένα δικό τους κράτος.

Ο Ηλία Γκαρασάνιν

Το Nacertanije

- Ο Γκαρασάνιν χρησιμοποίησε τις ιδέες αυτές των Πολωνών πατριωτών στη σύνταξη του Nacertanije, προσαρμόζοντάς τις στις πολιτικές και στρατιωτικές δυνατότητες του τότε σερβικού κράτους.
- Την αρχική πολωνική πρόταση αντικατέστησε, ως στόχος, η επέκταση της Σερβίας σε περιοχές με σερβικό πληθυσμό.
- Το μεσαιωνικό κράτος του Δουσάν παρείχε το ιστορικό δίκαιο για ένα νέο κράτος.
- Η δυνατότητα συνεργασίας με Σέρβους της νότιας Ουγγαρίας (και άλλους Σλάβους της Αυστρίας καταγράφονται στο Nacertanije του Γκαρασάνιν με μεγάλη ασάφεια.
- Γενικά, το νοτιοσλαβικό σχέδιο των Πολωνών μετατράπηκε σε σερβικό.
- Με οδηγό το πρόγραμμα αυτό αναπτύσσονται και δραστηριοποιούνται στο εξής στις τουρκοκρατούμενες ακόμη περιοχές της Βαλκανικής διάφορες μυστικές εταιρείες και σύλλογοι, οι οποίοι υποστηρίζονται από τη Σερβία με στόχο την πραγματοποίηση της εθνικής και κρατικής αυτής σερβικής ιδέας.

Οι μεταρρυθμίσεις των Υπερασπιστών του Συντάγματος

- Στο εσωτερικό η κυβέρνηση των Υπερασπιστών του Συντάγματος προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις.
- Στη Σερβία ο κρατικός αυτός μηχανισμός θα μπορούσε να περιορίσει αισθητά το πατριαρχικό και αυθαίρετο σύστημα διακυβέρνησης του Μίλος Ομπρένοβιτς.
- Το Κεντρικό Συμβούλιο προχώρησε στη σύνταξη ενός αστικού κώδικα (1844) κατά το γαλλικό και αυστριακό πρότυπο, στην οργάνωση της δικαιοσύνης, στην κατοχύρωση της ατομικής ιδιοκτησίας, στην κατάργηση των εμπορικών μονοπωλίων των Ομπρένοβιτς, στη θέσπιση κινήτρων για την ανάπτυξη του εμπορίου, στη δημιουργία ταχυδρομικών υπηρεσιών, στην αναδιοργάνωση του στρατού κ.α.
- Προωθήθηκε, επίσης, η ανάπτυξη συγκοινωνιακού δικτύου ενώ η έλλειψη μορφωμένων στελεχών για διοικητικές θέσεις οδήγησε στη δημιουργία ενός συστήματος θύραθεν παιδείας.
- Ιδρύθηκαν Εθνικό μουσείο, Εθνική βιβλιοθήκη καθώς και το Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου και άρχισε βαθμιαία η εισαγωγή στα σχολεία της γλωσσικής και ορθογραφικής μεταρρύθμισης του Β. Κάρατζιτς.
- Σε γενικές γραμμές, η Σερβία σημείωσε αυτή την περίοδο σημαντική πρόοδο.

Ο Μιχαήλ Ομπρένοβιτς (1860-1868)

- Η διαφθορά πολλών μελών του Κεντρικού Συμβουλίου, οι απαιτήσεις μιας νέας γενιάς Σέρβων, μορφωμένων στο εξωτερικό, για ατομικές ελευθερίες και οι πιέσεις των Ομπρένοβιτς από το εξωτερικό, οδήγησαν στη δημιουργία συμπαγούς αντιπολίτευσης κατά του ηγεμόνα και της αυλής των στενών του υποστηρικτών.
- Ο Καραγιώργιεβιτς αναγκάστηκε να συγκαλέσει στα τέλη του 1858, εθνοσυνέλευση, η οποία όμως τον καθαίρεσε. Στο θρόνο ανέβηκε ξανά ο 76χρονος παπιά, Μίλος Ομπρένοβιτς (1858-1860) και μετά το θάνατο του ο γιος του Μιχαήλ (1860-1868), επίσης για δεύτερη φορά. Οι αρμοδιότητες του Κεντρικού Συμβουλίου περιορίστηκαν αισθητά.
- Στα 1866-68 έγιναν συμφωνίες συμμαχίας με το Μαυροβούνιο, την Ελλάδα, τη Ρουμανία και την Επιτροπή Βουλγάρων μεταναστών στο Βουκουρέστι, ενώ μυστικές διαπραγματεύσεις έγιναν και με τον ηγέτη του Εθνικού κόμματος της Κροατίας, τον επίσκοπο Στρόσμαγιερ, σχετικά με τη δυνατότητα ίδρυσης ενός ανεξάρτητου γιουγκοσλαβικού κράτους.
- Ωστόσο ο Μιχαήλ δολοφονήθηκε από φιλελεύθερους κύκλους τον Ιούνιο του 1868.
- Με το θάνατό του τελείωσε η σύντομη περίοδος απολυταρχικής μοναρχίας, αλλά και έφτασε στην ολοκλήρωση της η ιδέα του σερβικού εθνικού προγράμματος.
- Με την ενεργό ανάμειξη του στρατού, νέος ηγεμόνας έγινε ο ανήλικος ακόμη Μίλαν Ομπρένοβιτς, εγγονός του αδελφού του Μίλος Γεβρέμ, στο όνομα του οποίου κυβέρνησε μια αντιβασιλεία έως το 1872.
- Το νέο Σύνταγμα του 1869 αποτέλεσε έναν συμβιβασμό ανάμεσα στην απολυταρχία και τις φιλελεύθερες τάσεις της αντιπολίτευσης.

Οι Σέρβοι της διασποράς και η αυτόνομη Σερβία

- Σε όλες τις διεργασίες οι Σέρβοι της αυτόνομης Σερβίας δέχονταν έμπρακτα και την πολύτιμη υποστήριξη και βοήθεια από τους Σέρβους της Αυστροουγγρικής μοναρχίας.
- Ιδιαίτερα μεγάλη και ουσιαστική ήταν η προσφορά των μορφωμένων της σερβικής αυτής διασποράς στην οργάνωση της κρατικής μηχανής του νεοσύστατου σερβικού κράτους, καθώς και στην πνευματική και μορφωτική ανύψωση του.
- Ωστόσο δεν ήταν πάντα ευπρόσδεκτοι από τους ομοεθνείς τους στη Σερβία.
- Παρ' όλα αυτά, η συμμετοχή της διασποράς τόνωσε το αίσθημα της εθνικής συνείδησης και ενότητας.
- Στο σερβικό κράτος οι παραπάνω εξελίξεις και διεργασίες οδηγούσαν βαθμιαία στη διαφοροποίηση της κοινωνίας.
- Άρχισε η δημιουργία ενός μεσαίου στρώματος από στρατιωτικούς, εμπόρους, βιοτέχνες, δημόσιους υπαλλήλους και διανοούμενους.
- Στα τέλη της έκτης δεκαετίας του 19ου αιώνα άρχισε να γίνεται στη Σερβία αισθητή η επιρροή της μαζικής οργάνωσης των Σέρβων της νότιας Ουγγαρίας. της Ενωμένης Σερβικής Νεολαίας, που ιδρύθηκε το 1866 στο Novi Sad, καθώς και οι ιδέες του ουτοπικού σοσιαλισμού, που προέρχονταν από τη Ρωσία και βρήκαν στο πρόσωπο του Σβετοζάρ Μάρκοβιτς (1846-1875) και στο κίνημα του το σημαντικότερο φορέα.
- Το ρομαντικό τους πρόγραμμα για ένωση όλων των Σέρβων και εκδημοκρατισμό της πολιτικής ζωής είχε μεγάλη απήχηση στη Σερβία και, μαζί με τη δράση των πρωτοεμφανιζόμενων πολιτικών κομμάτων, επέτεινε τις αντιπαλότητες και αντιθέσεις της εσωτερικής πολιτικής σκηνής.

Η ανεξάρτητη Σερβία (1878)

- Η εξέγερση του χριστιανικού πληθυσμού στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το 1875 εγκαινίασε τη λεγόμενη «Ανατολική κρίση» των ετών 1875-78.
- Ο ηγεμόνας Μίλαν συμφώνησε να κηρύξει η στρατιωτικά απροετοίμαστη Σερβία τον πόλεμο κατά της Τουρκίας (Ιούνιος 1876)
- Ωστόσο, η Σερβία δεν κατάφερε να αναχαιτίσει την τουρκική προέλαση.
- Μόνο η παρέμβαση της Ρωσίας στην Υψηλή Πύλη έσωσε τη Σερβία από την πλήρη κατάρρευση (Οκτώβριος 1876). Ακολούθησαν η ανακωχή και οι διαπραγματεύσεις, που ολοκληρώθηκαν για τη Σερβία με την επιστροφή των συνόρων στο προπολεμικό καθεστώς (Μάρτιος 1877).
- Χωρίς την ενημέρωση όμως της Σερβίας συνομολογήθηκε και η μυστική αυστρορωσική συνθήκη (Ιανουάριος 1877), η οποία παραχωρούσε τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη στην Αυστρία ως αντιστάθμισμα για την ουδετερότητα της σε ένα μελλοντικό ρωσοτουρκικό πόλεμο.
- Η Ρωσία άρχισε να εγκαταλείπει τη Σερβία προς όφελος της Βουλγαρίας.
- Με τη συνθήκη που σύναψαν οι ενδιαφερόμενες δυνάμεις στο Βερολίνο το καλοκαίρι του 1878, η Σερβία απέκτησε την πλήρη ανεξαρτησία και τη διεθνή της αναγνώριση.
- Ο χώρος όμως της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, που αποτελούσε επί δεκαετίες κύριο στόχο των εθνικών πόθων και προσπαθειών, δεν έγινε σερβικός, αλλά αυστριακός.
- Επιπρόσθετα, στα νοτιοανατολικά της Σερβίας, αντί μιας ανίσχυρης Τουρκίας, προέκυψε ένας νέος, δυναμικός αντίπαλος: το νεοσύστατο βουλγαρικό κράτος.

Ο Μίλαν Ομπρένοβιτς

Οι σχέσεις της Σερβίας με την Αυστρία (1878-1882)

- Η πορεία της Σερβίας κατά την περίοδο από το Συνέδριο του Βερολίνου (1878) έως την κήρυξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914) χαρακτηρίζεται από τις διαφορές ανάμεσα στη φιλική προς την Αυστρία και τη μεγάλη ρωσόφιλη μερίδα των Σέρβων.
- Το Συνέδριο του Βερολίνου, μεταξύ άλλων, αποφάσισε την κατοχή της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και του σαντζακίου Novi Pazar από την Αυστρία.
- Τα νέα πολιτικά δεδομένα του 1878 στο εσωτερικό της χώρας, ανάγκασαν τον Μίλαν Ομπρένοβιτς (1872-1889) να αναγνωρίσει την αυστριακή κατάληψη της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Ως αντάλλαγμα έγινε χωρίς ενστάσεις δεκτή από την Αυστρία, η ανακήρυξη του σε βασιλιά και η αναγνώριση της Σερβίας ως βασιλείου (1882).

Ο πόλεμος με τη Βουλγαρία (1885) και το ζήτημα της Μακεδονίας

- Η Σερβία το 1885 κήρυξε πόλεμο στο νεοσύστατο βουλγαρικό κράτος.
- Το 1886 δημιουργήθηκε η «Εταιρεία του Αγίου Σάββα» με στόχο την ίδρυση και τη διατήρηση στη Μακεδονία σερβικών σχολείων.
- Τον επόμενο χρόνο δημιουργήθηκε το λεγόμενο «Τμήμα για την υποστήριξη σερβικών σχολείων και της σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας σε εδάφη εκτός Σερβίας». Ακολούθησε η ίδρυση σερβικών προξενείων στα Σκόπια, στη Θεσσαλονίκη, στο Μοναστήρι και στην Πρίστινα.
- Στη δεκαετία του 1890 οι Σέρβοι προχώρησαν στη δημιουργία και την ενεργοποίηση οπλισμένων ομάδων εθελοντών στη Μακεδονία, με στόχο να βοηθήσουν στην εξάπλωση αντιτουρκικών εξεγέρσεων.
- Η σερβική αυτή δράση στη Μακεδονία είχε να αντιμετωπίσει τον βουλγαρικό και ελληνικό παράγοντα, καθώς και την Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (VMRO, από το 1893). Ο ανταγωνισμός Ελλήνων, Σέρβων και Βουλγάρων, που εκδηλώθηκε αρχικά σε εκκλησιαστικό και μορφωτικό επίπεδο, έλαβε στις αρχές του 20ού αιώνα και τη μορφή ένοπλων αναμετρήσεων.

Οι επιπτώσεις της ήττας του 1885 στο εσωτερικό της Σερβίας

- Η βαριά ήττα των Σέρβων το 1885 είχε όμως επιπτώσεις και στην εσωτερική ζωή της Σερβίας.
- Στον πόλεμο ηττήθηκε η πολιτική του βασιλιά Μίλαν Ομπρένοβιτς, ο οποίος αναγκάστηκε το 1889 σε παραίτηση υπέρ του ανήλικου γιου του, Αλεξάνδρου (1889-1903).
- Ο Μίλαν εγκατέλειψε τη χώρα, συνέχισε όμως από το εξωτερικό να επηρεάζει την πολιτική της Σερβίας.
- Το νέο σύνταγμα δεν κατάφερε να φέρει την τόσο αναγκαία εσωτερική σταθερότητα.
- Η επάνοδος του τέως βασιλιά στη Σερβία και η αντισυνταγματική δράση του Αλεξάνδρου σήμαναν την επιστροφή στο παλαιό καθεστώς.
- Το σύνταγμα του 1888 καταργήθηκε σχετικά σύντομα, το 1894, και σε ισχύ τέθηκε εκείνο του 1869.

Το τέλος της δυναστείας Ομπρένοβιτς

- Η διαμάχη μεταξύ του βασιλιά και του Ριζοσπαστικού κόμματος σχετικά με το σύνταγμα της χώρας επέτρεψε στον βασιλιά Αλέξανδρο να εγκαθιδρύσει τελείως προσωποπαγές καθεστώς και να κυβερνήσει με τη βοήθεια του στρατού.
- Η αφαίρεση των πολιτικών ελευθεριών, η ένταση στις σερβορωσικές σχέσεις (που μάλιστα διακόπηκαν στα 1897-98), η φυλάκιση κομματικών ηγεσιών και παραγόντων και τέλος, ο σκανδαλώδης, ανάρμοστος γάμος του βασιλιά Αλεξάνδρου σήμαναν την αρχή του τέλους της δυναστείας των Ομπρένοβιτς.
- Στη γενική δυσαρέσκεια και αναταραχή έδωσε διέξοδο το στρατιωτικό πραξικόπημα το καλοκαίρι του 1903, όταν μια ομάδα νέων αξιωματικών εισέβαλε στα βασιλικά ανάκτορα και δολοφόνησε το βασιλικό ζεύγος.
- Τέθηκε σε ισχύ και πάλι το σύνταγμα του 1888.
- Ο στρατός συνέχισε να παίζει σπουδαίο ρόλο στην πολιτική σκηνή.
- Ωστόσο, το βήμα προς το κοινοβουλευτικό καθεστώς ήταν σημαντικό.

Ο τελωνειακός πόλεμος

- Στην εξωτερική και οικονομική πολιτική εκδηλώθηκε μετά το 1903 μια ισχυρή τάση για μείωση της εξάρτησης από την Αυστροουγγαρία.
- Η Σερβία στράφηκε προς τη Ρωσία και συνήψε το 1904 τελωνειακή ένωση με τη Βουλγαρία.
- Η Αυστρία αντέδρασε στην αλλαγή αυτή με τον λεγόμενο τελωνειακό πόλεμο (1906-1908).
- Ωστόσο η Σερβία είχε την υποστήριξη της Αντάντ και κατόρθωσε τελικά να παρακάμψει τον αποκλεισμό.
- Ενθαρρυμένη από την επιτυχία της η σερβική κυβέρνηση εγκαινίασε μια πολιτική ανάπτυξης ενδοβαλκανικών σχέσεων.
- Την πραγματοποίηση του εθνικού αυτού προγράμματος περιέπλεξε η πλήρης προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στην Αυστρία το 1908.

Η Βαλκανική Συμμαχία

- Ο τελωνειακός πόλεμος και η προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης κατέστησαν στη Σερβία επιτακτική την ανάγκη συνεννόησης και συνεργασίας με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, ιδιαίτερα με τη Βουλγαρία.
- Στα 1912 έλαβε χώρα η δημιουργία της λεγόμενης Βαλκανικής Συμμαχίας.
- Οι συνομιλίες της Σερβίας με τη Βουλγαρία κατέληξαν στην υπογραφή δύο συνθηκών.
- Η πρώτη (13.3.1912) κατέγραψε την αμοιβαία εγγύηση των κρατικών συνόρων και προέβλεπε κοινή άμυνα εναντίον τρίτης δύναμης. Η μυστική της προσθήκη στρεφόταν κατά της Τουρκίας και οι μελλοντικές εδαφικές κατακτήσεις της Σερβίας και της Βουλγαρίας χωρίστηκαν σε «μη αμφισβητούμενες» και «αμφισβητούμενες» ζώνες.
- Η δεύτερη συμφωνία (12.5.1912) ήταν στρατιωτική και προέβλεπε, εκτός των άλλων, την ανάληψη επιθετικών ενεργειών κατά της Τουρκίας.
- Στις 29 Μαΐου του ίδιου έτους ακολούθησε η σύναψη της ελληνοβουλγαρικής αμυντικής συμφωνίας. Ακολούθησε προφορική συμφωνία της Βουλγαρίας με το Μαυροβούνιο. Τέλος, στις αρχές Οκτωβρίου έλαβε χώρα η υπογραφή πολιτικής και στρατιωτικής συμφωνίας μεταξύ Σερβίας και Μαυροβουνίου.

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος

- Ο Α' βαλκανικός πόλεμος ξεκίνησε στις 8.10.1912.
- Η σερβική προέλαση στη Μακεδονία και την Αλβανία, έως την Αδριατική θάλασσα, προκάλεσε την αντίδραση της Ιταλίας και προπαντός της Αυστροουγγαρίας.
- Η Αυστροουγγαρία δεν δίστασε να απειλήσει τη Σερβία στο βορρά με τη συγκέντρωση στρατιωτικών τμημάτων στο αυστροσερβικό σύνορο κοντά στο Βελιγράδι και να προωθήσει την ίδρυση μιας ανεξάρτητης Αλβανίας.
- Η Σερβία αναγκάστηκε να αποσυρθεί από την Αδριατική με αντάλλαγμα το Κόσοβο.
- Επιδίωξη της τώρα ήταν η αναθεώρηση της σερβοβουλγαρικής συνθήκης του 1912, για να μπορεί να διατηρήσει τα απελευθερωμένα από σερβικό στρατό εδάφη στη Μακεδονία, τα οποία, σύμφωνα με αυτήν τη συνθήκη, περιέρχονταν στη Βουλγαρία.

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος

- Η διανομή των από κοινού απελευθερωμένων εδαφών δεν προκάλεσε μόνο σερβοβουλγαρικές διχόνοιες, αλλά και ελληνοβουλγαρικές εχθρότητες, λόγω του αποκλεισμού της Βουλγαρίας από τα σημαντικά αστικά κέντρα της Μακεδονίας.
- Οι βουλγαρικές διεκδικήσεις οδήγησαν τη Σερβία και την Ελλάδα σε σύναψη συμμαχικής συνθήκης την 1/13 Ιουνίου του 1913.
- Η Βουλγαρία στα τέλη Ιουνίου του 1913 προκάλεσε αιφνιδιαστικά πόλεμο κατά της Σερβίας και της Ελλάδας.
- Η Βουλγαρία συνθηκολόγησε έπειτα από έξι μόνο εβδομάδες πολέμου.
- Σύμφωνα με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (10.8.1913), η Σερβία διατήρησε σχεδόν όλα τα εδάφη που είχε καταλάβει το 1912.
- Η Βουλγαρία έχασε τη νότια Δοβρουτσά προς όφελος της Ρουμανίας, ενώ ένα μέρος της ανατολικής Θράκης έγινε ξανά τουρκικό.
- Οι κατακτήσεις αυτές της Σερβίας φανέρωσαν τις επεκτατικές της προθέσεις.
- Επιπλέον, η πολυεθνική σύνθεση των νεοπροσαρτημένων εδαφών πρόκειται να αποτελέσει μόνιμη εστία εθνοτικών εντάσεων.

Ο Α΄ Π.Π.

- Η προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από την Αυστρία επέτεινε και τη δραστηριότητα των διαφόρων μυστικών εταιρειών και οργανώσεων που πίστευαν στην επίσπευση της πραγματοποίησης των στόχων τους μέσω τρομοκρατικών ενεργειών.
- Ο Gavrilo Princip πυροβόλησε στο Σαράγιεβο το 1914 τον διάδοχο του αυστριακού θρόνου Φερδινάνδο και έδωσε έτσι στην Αυστρία την αφορμή για πόλεμο με τη Σερβία.
- Η Σερβία κέρδισε τις πρώτες στρατιωτικές αναμετρήσεις με την Αυστρία.
- Το 1915, Στο πλευρό των κεντρικών δυνάμεων εισήλθε η Βουλγαρία, ενώ αντίθετα την Ιταλία προσέλκυσαν οι συμμαχικές δυνάμεις.
- Το φθινόπωρο του 1915, ο σερβικός στρατός βρέθηκε περικυκλωμένος.
- Για να αποφύγει την ολοκληρωτική του καταστροφή αναγκάστηκε να υποχωρήσει στα τέλη του 1915 και μεταφέρθηκε με πλοία της Αντάντ, στην Κέρκυρα, όπου έμειναν τα σερβικά στρατεύματα μέχρι το επόμενο έτος.

Το τέλος του πολέμου και η Διακήρυξη της Κέρκυρας

- Κατά το πρώτο μισό του 1916 τα αναδιοργανωμένα σερβικά στρατεύματα μεταφέρθηκαν στο μέτωπο της Θεσσαλονίκης.
- Το τέλος του πολέμου έφεραν οι συντονισμένες επιχειρήσεις των συμμαχικών και των αναδιοργανωμένων σερβικών στρατευμάτων, που ξεκίνησαν τον Σεπτέμβριο του 1918 από τη Θεσσαλονίκη και τελείωσαν σε δύο μήνες με την ανακατάληψη του Βελιγραδίου την 1η Νοεμβρίου του 1918.
- Η σερβική κυβέρνηση διακήρυξε, από την αρχή κιόλας του πολέμου (Δεκέμβριος του 1914), ότι είχε ως στόχο της την απελευθέρωση όλων των νότιων Σλάβων.
- Η Νοτιοσλαβική Επιτροπή συγκροτήθηκε τον Μάιο του 1915 στο Λονδίνο από εκπροσώπους των νότιων Σλάβων της Αυστροουγγαρίας.
- Η συνεργασία τους οδήγησε στη Διακήρυξη της Κέρκυρας στις 20 Ιουλίου 1917.

Το «Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων»

- Η στρατιωτική κατάρρευση της Αυστροουγγαρίας σήμανε και την πολιτική διάλυση της.
- Οι Κροάτες και οι Σλοβένοι της μοναρχίας σχημάτισαν Οκτώβριο του 1918 Εθνικό Συμβούλιο και γνωστοποίησαν την ενοποίηση των αυστροουγγρικών εδαφών, στα οποία ζούσαν νότιοι Σλάβοι, σε ένα κράτος και την πρόθεση τους το κράτος αυτό να ενωθεί με τη Σερβία.
- Ήδη στις 4.11.1918 άρχισε ο ιταλικός στρατός εφαρμόζοντας τη συνθήκη του 1915 με τους συμμάχους, να καταλαμβάνει κροατικά εδάφη στη Δαλματία και την Ιστρία, τα οποία αποτελούσαν μέρος της ηττημένης Αυστροουγγαρίας.
- Το γεγονός ότι τη στιγμή εκείνη μόνο ο σερβικός στρατός ήταν σε θέση να εμποδίσει τη διαφαινόμενη ιταλική κατοχή κροατικών εδαφών ανάγκασε το Εθνικό Συμβούλιο να αποδεχθεί την άμεση ένωση με τη Σερβία χωρίς συζητήσεις και διαπραγματεύσεις για το μελλοντικό καθεστώς και την εσωτερική δομή του νέου κράτους.
- Την 1η Δεκεμβρίου 1918 ανακηρύχθηκε και επίσημα η γέννηση του «Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων». Λίγες μέρες νωρίτερα αποφάσισε την ένωση με τη Σερβία και το Μαυροβούνιο.

Το «Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων»

- Το νέο κράτος των νότιων Σλάβων ήταν ένα τεχνητό μόρφωμα που πήρε τη μορφή του με τις συνθήκες του Αγίου Γερμανού (10.9.1919), του Νειγί (27.11.1919) και του Τριανόν (4.6.1920).
- Αποτελούνταν από τη Σερβία, το Μαυροβούνιο, τις περιοχές της πρώην Αυστροουγγαρίας (Σλαβονία, κυρίως Κροατία, Δαλματία, Βοσνία, Ερζεγοβίνη, Βοϊβοντίνια και τμήματα της Καρινθίας και Στυρίας) και τις -έως τότε βουλγαρικές- περιοχές της Στρώμνιτσας, Τσάριμπροντ και Μποσίλεφγκραντ.
- Σύμφωνα με το σύνταγμα (από τον Ιούνιο του 1921), το νέο κράτος ήταν μια συνταγματική μοναρχία με ισχυρή κεντρική εξουσία.

Τα χαρακτηριστικά του νέου κράτους

- Η διαφορετική έως τότε πολιτική πορεία όλων των λαών που συναποτελούσαν το Βασίλειο επηρέασε βαθιά τη θρησκευτική και την πολιτιστική τους ζωή και τον προσανατολισμό τους, όπως και το επίπεδο της μόρφωσης, της παιδείας, και τη διάρθρωση και τη δομή των κοινωνιών τους.
- Ποικίλα ήταν και τα νομικά, φορολογικά και νομισματικά συστήματα, στα οποία ζούσαν έως τότε οι λαοί αυτοί και διαφορετικές οι επιθυμίες και προσδοκίες τους για τη μορφή και τη λειτουργία του νέου κράτους.
- Παρ' όλο που το νέο σύνταγμα αναφερόταν σε εθνικό κράτος και θεωρούσε τους Σέρβους, Κροάτες και Σλοβένους ως τρεις φυλές του ίδιου έθνους, στην πραγματικότητα κατοικούσαν σ' αυτό και άλλες πολλές σλαβικές και μη σλαβικές κοινότητες που αποτελούσαν το 17% του συνολικού του πληθυσμού.

Η στάση των Σέρβων στο νέο κράτος

- Οι Σέρβοι έβλεπαν το νέο μόρφωμα ως πραγματοποίηση της ιδέας της Μεγάλης Σερβίας.
- Άλλωστε η πείρα την οποία απέκτησαν οι Σέρβοι στα εκατό χρόνια από την πρώτη επανάσταση τους τούς έκανε να πιστεύουν ότι είχαν το δικαίωμα να στελεχώσουν με δικούς τους ανθρώπους τα νέα κρατικά αξιώματα στις νεοπροσαρτημένες περιοχές του Βασιλείου και να εντάξουν τους «αλύτρωτους» στο διευρυμένο σερβικό κράτος.
- Οι Σέρβοι της Σερβίας ονειρεύονταν μεν την ενσωμάτωση της Βοσνίας και μερικών δαλματικών περιοχών στο σερβικό κράτος, για τους ρωμαιοκαθολικούς Κροάτες και Σλοβένους δεν έδειχναν όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Η στάση των Κροατών στο νέο κράτος

- Οι Κροάτες φαντάζονταν το Βασίλειο ως μια ομοσπονδία.
- Προσέβλεπαν στην πραγματοποίηση της ιδέας του γιουγκοσλαβισμού.
- Οι Κροάτες, κατά την περίοδο της ουγγρικής κυριαρχίας, δεν ήταν ενσωματωμένοι στην Ουγγαρία.
- Η προσχώρησή τους στο κοινό κράτος έγινε, λόγω των συγκεκριμένων περιστάσεων, εσπευσμένα και χωρίς προεργασία.

Οι Σλοβένοι στο νέο κράτος

- Οι Σλοβένοι βρέθηκαν στο καινούργιο κράτος για να προστατευθούν από τις εδαφικές απαιτήσεις των Ιταλών, τον κίνδυνο της γερμανοποίησης και της αφομοίωσης, καθώς και για να αποφύγουν το χάος και τις επαναστατικές εκδηλώσεις που ακολούθησαν (π.χ. στην Ουγγαρία) τη διάλυση της Αυστροουγγαρίας και το τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου.
- Σε αντίθεση με τους Κροάτες, ανάμεσα στους Σέρβους και τους Σλοβένους υπήρξε διαφορά στη γλώσσα, πράγμα που εμπόδιζε τους Σέρβους να εργάζονται στα σλοβένικα εδάφη, ενώ η πολύγλωσση, μορφωμένη και δοκιμασμένη στην αυτοδιοίκηση σλοβένικη ελίτ δεν είχε πρόβλημα διείσδυσης στα όργανα του Βασιλείου.

Οι Σλάβοι της Μακεδονίας και οι μουσουλμάνοι της Βοσνίας στο νέο κράτος

- Οι Σλάβοι της Μακεδονίας, οι οποίοι δεν αποτελούσαν ακόμη μια ξεχωριστή εθνική ομάδα, ονομάζονταν τώρα «νότιοι Σέρβοι» (ορθόδοξοι και μουσουλμάνοι).
- Οι Σέρβοι τούς θεωρούσαν Σέρβους.
- Παρομοίως οι μουσουλμάνοι της Βοσνίας θεωρούνταν είτε εξισλαμισμένοι Κροάτες είτε εξισλαμισμένοι Σέρβοι.

Τα κόμματα στο νέο κράτος

- Οι ποικίλες θέσεις και τα οράματα των νότιων Σλάβων εκφράζονταν από περισσότερα από 40 πολιτικά κόμματα, που όλα ωστόσο είχαν είτε τοπική είτε εθνική είτε θρησκευτική βάση.
- Μόνο το κομμουνιστικό κόμμα, που ιδρύθηκε το 1920 και απαγορεύτηκε μόλις τον επόμενο χρόνο, λειτούργησε σε όλη την επικράτεια της χώρας.
- Οι δύο δεκαετίες του Μεσοπολέμου χαρακτηρίζονται από μεγάλη εσωτερική αστάθεια, συχνές κρίσεις, αλλαγές κυβερνήσεων και συμμαχιών μεταξύ των πολιτικών κομμάτων.
- Οι Κροάτες δεν ήταν διατεθειμένοι να δεχτούν χωρίς ενστάσεις το νέο συγκεντρωτικό σύνταγμα του 1921.

Η αντίδραση στους Σέρβους

- Ζητούμενο παρέμενε η εσωτερική σταθερότητα.
- Η συμπεριφορά των Σέρβων ενδυνάμωσαν τον κροατικό εθνικισμό και τις αποσχιστικές τάσεις.
- Για τους ρωμαιοκαθολικούς Σλοβένους, από την άλλη πλευρά, η ανέγερση ορθόδοξων ναών στα εδάφη τους αποτελούσε μία απαράδεκτη πρόκληση.
- Ο βίαιος εκσερβισμός των Σλάβων της Μακεδονίας και η παροχή γαιών της περιοχής αυτής σε επήλυδες Σέρβους τροφοδοτούσαν την αντισερβική δράση της VMRO.
- Τέλος, οι υπέρμετροι εθνικισμοί και η δυσλειτουργία του ξένου για τα Βαλκάνια κοινοβουλευτικού συστήματος, καθώς και η εκμετάλλευση του από τις ηγεσίες των κομμάτων για ιδιοτελείς σκοπούς, εμπόδιζαν κάθε συνεννόηση και συμβιβασμό.
- Η αδυναμία του καθεστώτος να λύσει τα βασικά κοινωνικά εθνικά ζητήματα ενδυνάμωνε κάθε είδους τρομοκρατικές οργανώσεις.

Η Γιουγκοσλαβία

- Ο βασιλιάς Αλέξανδρος με τη βοήθεια του στρατού εγκαθίδρυσε δικτατορία (6.1.1929).
- Έκλεισε τη βουλή και απαγόρευσε όλα τα κόμματα που δεν είχαν εκπροσώπηση σε ολόκληρη την επικράτεια.
- Το σύνταγμα έπαψε να ισχύει και επιβλήθηκε λογοκρισία.
- Η χώρα μετονομάστηκε σε Γιουγκοσλαβία.
- Η απογοήτευση από την κακή λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος μείωσε τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας κατά της δικτατορίας στο ελάχιστο.
- Η προσπάθεια του βασιλιά να αντικατασταθεί ο τοπικισμός με τον «γιουγκοσλαβικό» εθνικισμό εκφράσθηκε με τη διοικητική μεταρρύθμιση του κράτους.
- Δεν κατάφερε όμως να αντικαταστήσει τον μεγαλσερβισμό με τον «γιουγκοσλαβικό» πατριωτισμό.
- Η δικτατορία του Αλεξάνδρου δεν έδωσε λύση ούτε στα εσωτερικά εθνοτικά προβλήματα ούτε περιόρισε τις επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.
- Ο βασιλιάς Αλέξανδρος δολοφονήθηκε στη Μασσαλία κατά την επίσκεψη του στη Γαλλία από πράκτορες της VMRO και της κροατικής Ουστάσι τον Οκτώβριο του 1934.

Η εξωτερική πολιτική του βασιλείου

- Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου το κράτος προσπάθησε να διατηρήσει το σύστημα των συνθηκών των Βερσαλλιών (1919-1920).
- Η προσπάθεια αποτροπής της επιστροφής των Αψβούργων στο θρόνο ήταν κοινός στόχος του Βασιλείου, της Τσεχοσλοβακίας και της Ρουμανίας και τους επέτρεψε τη δημιουργία του συμμαχικού συστήματος της Μικρής Αντάντ (1921), η οποία στηρίχθηκε στη Γαλλία.
- Το Βασίλειο δεν αναγνώρισε τη Σοβιετική Ένωση.
- Το κύριο πρόβλημα του νέου κράτους ήταν όμως η Ιταλία.
- Τεταμένες ήταν οι σχέσεις και με τη Βουλγαρία.
- Οι σχέσεις του Βασιλείου με την Ελλάδα βασίζονταν στις συνθήκες του 1914 και 1919.

Η εξωτερική πολιτική του βασιλείου

- Ο βασιλιάς Αλέξανδρος υποστήριξε τη συνεργασία των βαλκανικών κρατών.
- Η Γιουγκοσλαβία συνυπέγραψε το Βαλκανικό σύμφωνο (1934).
- Η Ιταλία παρέμεινε και τώρα ο κύριος εχθρός Γιουγκοσλαβίας.
- Η δολοφονία του βασιλιά Αλεξάνδρου το 1934 στη Μασσαλία δε σήμανε τη διάλυση του γιουγκοσλαβικού κράτους.
- Επί της αντιβασιλείας του Παύλου έγιναν, ωστόσο, σημαντικές αλλαγές στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική.
- Άρχισε τότε η στροφή προς τη Γερμανία, η οποία διευκολύνθηκε και από τις οικονομικές συνθήκες.

Η έναρξη του Β΄ Π.Π.

- Παράλληλα αυξανόταν και η πολιτική επιρροή της Γερμανίας στη Γιουγκοσλαβία.
- Η διάλυση της Τσεχοσλοβακίας από τη Γερμανία λειτούργησε για τη Γιουγκοσλαβική ηγεσία ως προειδοποίηση.
- Γι' αυτόν το λόγο η Σερβία υπέγραψε το 1938 μια μυστική συμφωνία με την Τουρκία και άρχισε διαπραγματεύσεις με τους Κροάτες.
- Αυτές ολοκληρώθηκαν τον Αύγουστο του 1939 με μια συμφωνία, η οποία παραχωρούσε στους Κροάτες δικαιοδοσίες σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα.
- Το Βελιγράδι, όταν ξέσπασε ο Β΄ Π.Π. δήλωσε μεν ουδετερότητα, η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας, όμως, μετέφερε τον πόλεμο στα Βαλκάνια και η Γιουγκοσλαβία δέχθηκε ισχυρότατες πιέσεις να γίνει σύμμαχος του Άξονα.
- Προσχώρησε σ' αυτόν στις 25.3.1941.
- Η είδηση αυτή προκάλεσε στη Γιουγκοσλαβία κύμα αντιδράσεων και στρατιωτικό πραξικόπημα στις 27.3.1941, στο οποίο αντέδρασε ο Χίτλερ μερικές μέρες αργότερα (6 Απριλίου) με τον βομβαρδισμό του Βελιγραδίου.

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας

- Ο σερβικός στρατός παραδόθηκε στους Γερμανούς στις 17.4.1941.
- Το γιουγκοσλαβικό κράτος έπαψε να αποτελεί κρατική οντότητα και αποτέλεσε αντικείμενο μοιρασιάς μεταξύ των γειτόνων του.
- Το μόνο κομμάτι της πρώην Γιουγκοσλαβίας που παρέμεινε κυρίαρχο, ήταν το κροατικό κράτος.
- Την κρατική συνέχεια της προπολεμικής Γιουγκοσλαβίας εκπροσωπούσε η εξόριστη κυβέρνηση με τον βασιλιά Πέτρο Β', η οποία εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο.

Η αντίδραση στη διάλυση

- Τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας δέχτηκαν αρχικά πολλοί με ικανοποίηση.
- Γρήγορα όμως απογοητεύτηκαν από τις μεθόδους διακυβέρνησης τους από τις αντίστοιχες χώρες του Άξονα.
- Η αντίσταση άρχισε λίγες μόνο εβδομάδες μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας.

Το πρώτο αντιστασιακό κίνημα

- Το χρονικά πρώτο ένοπλο αντιστασιακό κίνημα, που συγκροτήθηκε τον Απρίλιο-Αύγουστο του 1941 ήταν εκείνο του συνταγματάρχη Ντράζα Μιχαήλοβιτς.
- Τα ένοπλα του τμήματα, οι λεγόμενοι τσέτνικ (αντάρτες), είχαν ως κύριο στόχο τους να αποδυναμώνουν τον εισβολέα έως την έλευση συμμαχικών δυνάμεων στα Βαλκάνια.
- Όμως με την αυστηρά αντικροατική και προπαντός αντικομμουνιστική του στάση κατέληξε να συνεργάζεται τελικά με τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές.
- Η στάση του αυτή ανάγκασε τους συμμάχους να πάψουν να τον υποστηρίζουν και να συνάψουν επίσημες σχέσεις -την άνοιξη του 1943- με τους παρτιζάνους του Τίτο, το δεύτερο αντιστασιακό κίνημα.

Ο Ντράζα Μιχαήλοβιτς

Η αντίσταση του Τίτο

- Η κομμουνιστική αντίσταση υπό την αρχηγία του Τίτο άρχισε τη δράση της τον Ιούλιο του 1941.
- Η οργανωμένη της βάση ήταν αρχικά μικρή.
- Το αντιστασιακό αυτό κίνημα απέκτησε παλλαϊκό και εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα.
- Η δημιουργία, τον Νοέμβριο του 1943 στο Γαϊτσέ του Αντιφασιστικού συμβουλίου εθνικής απελευθέρωσης της Γιουγκοσλαβίας (AVNOJ) σηματοδότησε πλέον καθαρά τις προθέσεις των παρτιζάνων για το μελλοντικό καθεστώς της χώρας.

Ο Τίτο

Η απελευθέρωση του Βελιγραδίου

- Η ένοπλη δράση της τιτοϊκής αντίστασης δέσμευσε και καθήλωσε ένα μεγάλο αριθμό εχθρικών δυνάμεων, οι οποίες δεν κατάφεραν να συντρίψουν τους παρτιζάνους.
- Οι εξελίξεις στο χώρο της Γιουγκοσλαβίας επηρεάστηκαν, κυρίως από τον Σεπτέμβριο του 1943, από τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας.
- Το καλοκαίρι του 1944 έγινε δυνατή, με πρωτοβουλία του Τσόρτσιλ, η προσέγγιση της εξόριστης γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης με αυτήν του Τίτο.
- Η προσέγγιση κατέληξε σε μία συμφωνία-πλαίσιο σχετικά με το μέλλον του γιουγκοσλαβικού κράτους.
- Η κατάρρευση του πολεμικού μετώπου στα Καρπάθια το φθινόπωρο του 1944 σήμανε τη γρήγορη προέλαση του σοβιετικού Ερυθρού στρατού προς τη Σερβία μέσω Ρουμανίας και Βουλγαρίας και σε συνεργασία με τους παρτιζάνους την απελευθέρωση του Βελιγραδίου στις 20 Οκτωβρίου του 1944.

Το τέλος του πολέμου

- Στην τελική φάση του πολέμου οι νικητές αιχμαλώτισαν παραπάνω από μισό εκατομμύριο αντίπαλους στρατιώτες, όπως και γιουγκοσλαβικά δοσίλογα τμήματα, τα οποία παραδόθηκαν στους παρτιζάνους του Τίτο.
- Ο αριθμός των Ουστάσι, των τσέτνικ και άλλων «προδοτών» που εκτελέστηκαν από τους παρτιζάνους τις μέρες αυτές μεταξύ πολέμου και ειρήνης δεν είναι εξακριβωμένος και αποτελεί έως σήμερα σημείο διαμάχης και ιδεολογικής εκμετάλλευσης.

Ο εκχριστιανισμός

- Για τον εκχριστιανισμό των Σέρβων δεν υπάρχουν σαφείς μαρτυρίες.
- Μία μερίδα ερευνητών θεωρεί πιθανό ότι άρχισε ήδη από τον 7ο αιώνα.
- Άλλοι πάλι πιστεύουν ότι έγινε στο δεύτερο μισό του 9ου αιώνα.
- Ο χώρος της εγκατάστασης των Σέρβων ήταν μία περιοχή, όπου συναντήθηκαν και αλληλοσυγκρούσθηκαν η πνευματική δικαιοδοσία και η επιρροή του Βυζαντίου με αυτήν της Ρώμης.
- Οι σερβικοί πληθυσμοί, συνεπώς έγιναν αντικείμενο ανταγωνισμού ανάμεσα σε αρχιεπισκοπές εξαρτώμενες από τη Ρωμη (Σπλιτ, Μπάρι) και την Κωνσταντινούπολη (Δυρράχιο, Αχρίδα).

Οι επιδράσεις και η γλώσσα

- Στις δυτικές σερβικές περιοχές κυριάρχησε η λατινική γλώσσα, ενώ στις ανατολικές γραπτές γλώσσες ήταν σε χρήση η ελληνική και η παλαιοσλαβική εκκλησιαστική.
- Η τελευταία εισήλθε στην ανατολική Σερβία από την Αχρίδα.
- Στην παλαιοσλαβική εκκλησιαστική είναι γραμμένα τα αρχαιότερα κείμενα της σερβικής γραμματείας.
- Η παλαιοσερβική γραμματεία και φιλολογία γεννήθηκε και αναπτύχθηκε κατά τους αιώνες 13ο και 14ο.
- Σημαντικότατο ρόλο σε αυτή την εξέλιξη έπαιξε η δημιουργία της αυτοκεφαλής Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Τα Ευαγγέλια του Μίροσλαβ (1186/1190)

Η αυτοκέφαλη σερβική Εκκλησία

- Η κατάκτηση της Βασιλεύουσας από τους σταυροφόρους στα 1204 διέσπασε το Βυζάντιο σε μικρές ηγεμονίες, οι κοσμικοί άρχοντες των οποίων αλληλοσυγκρούονταν.
- Οι συγκυρίες ευνοούσαν την εξέταση του σερβικού αιτήματος για την ίδρυση αυτοκέφαλης Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και την εκλογή του αρχιεπισκόπου της από τον βυζαντινό αυτοκράτορα και τον πατριάρχη.
- Το σερβικό αυτό αίτημα παρουσίασε στη Νίκαια ο αρχιμανδρίτης Σάββας. Η αίτηση αυτή όχι μόνο ικανοποιήθηκε, αλλά ο Σάββας χειροτονήθηκε σε πρώτο αρχιεπίσκοπο της αυτοκέφαλης πια σερβικής Εκκλησίας (1219).

Αντιδράσεις και δημιουργία της σερβικής Εκκλησίας

- Η πράξη του πατριαρχείου προκάλεσε την έντονη αντίδραση του αρχιεπισκόπου Αχρίδας Χωματιανού.
- Οι σερβικές επισκοπές κάλυπταν όλη τη σερβική επικράτεια, συμπεριλαμβανομένων και των παράκτιων περιοχών.
- Ως έδρες των επισκοπών επιλέχθηκαν λόγω έλλειψης πόλεων, μονές.

Ο αρχιεπίσκοπος Σάββας (1174-1235/1236)

- Ο αρχιεπίσκοπος Σάββας εγκαταστάθηκε αρχικά στο μοναστήρι Ζίτσα, αργότερα έγινε το Ιπέκιο η έδρα της αρχιεπισκοπής (και του πατριαρχείου) έως τον 18ο αιώνα.
- Για τις ανάγκες της νεοσύστατης σερβικής Εκκλησίας μετέφρασε ο Σάββας τον ελληνικό *Νομοκάνονα του Φωτίου*, ερμηνευτικά σχόλια Ελλήνων νομομαθών, διατάγματα βυζαντινών αυτοκρατόρων περί εκκλησιαστικών θεμάτων κ.α..
- Ο Σάββας πέθανε το 1235 ή 1236 στο Tarnovo, την τότε πρωτεύουσα του Β' βουλγαρικού κράτους.

Ο αρχιεπίσκοπος Σάββας
(τοιχογραφία από τη Μονή του Μιλέσεβο)

Η σερβική γραμματεία τον 13^ο-14^ο αι.

- Ο Σάββας εγκαινίασε με το *Βίο τον Αγίου Συμεών* τη μακρά σειρά βιογραφικών και αγιογραφικών κειμένων της μεσαιωνικής σερβικής γραμματείας, με αντικείμενο τη ζωή και τη δράση των κοσμικών και εκκλησιαστικών αρχόντων της Σερβίας.
- Το έργο αυτό συνέχισε ο αδελφός του, ο βασιλιάς Στέφανος ο Πρωτόστεπτος (1216).
- Την παράδοση αυτή συνέχισε τον 14ο αι. ο αρχιεπίσκοπος Δανιήλ Β' (1324-1337).
- Κατά τον 14ο αιώνα η βυζαντινή επιρροή στον σερβικό πολιτισμό έγινε εντονότερη.
- Εκτός από τους Βίους, συντάχθηκαν λειτουργικά και υμνογραφικά κείμενα, χρονικά και γενεαλογίες, ενώ η διγλωσσία των Σέρβων μοναχών του Αγίου Όρους συνετέλεσε στην άνθηση της μεταφραστικής δραστηριότητας από τα ελληνικά στα σερβικά.
- Κατά τον 14ο αιώνα αναβαθμίστηκε και η σερβική Εκκλησία. Ο Δουσάν προήγαγε τον έως τότε Σέρβο αρχιεπίσκοπο σε πατριάρχη (1346).

Η γραμματεία πριν την ολοκλήρωση της τουρκικής κατάκτησης

- Η ήττα των Σέρβων από τους Τούρκους στο Κοσσυφοπέδιο το 1389 δε σήμανε αμέσως το τέλος της σερβικής μεσαιωνικής γραμματείας.
- Ιδιαίτερα ο δεσπότης Λαζάρεβιτς αναδείχτηκε σε μαικήνα των τεχνών και των γραμμάτων.
- Εκεί βρήκαν καταφύγιο μετά την κατάκτηση της Βουλγαρίας από τους Τούρκους (1396) και οι Βούλγαροι λόγιοι, μαθητές του τελευταίου πατριάρχη Βουλγαρίας Ευθυμίου, Γρηγόριος Τσάμπλακ και Κωνσταντίνος Κοστένέτσκι.
- Εκεί παρουσιάστηκε αντιγραφική και μεταφραστική δραστηριότητα, γράφτηκαν λειτουργίες και, προπάντων, καλλιεργήθηκε το γραμματειακό είδος της ηγεμονικής βιογραφίας.

Η γραμματεία κατά τη διάρκεια της τουρκικής κατάκτησης

- Η κατάκτηση και των τελευταίων σερβικών περιοχών από τους Τούρκους (1459) σήμανε και την απαρχή μιας καθοδικής πορείας της σερβικής Εκκλησίας, η οποία μετά το 1463 έμεινε ακέφαλη για περίπου έναν αιώνα.
- Ανανεώθηκε το 1557 χάρη στο βεζίρη Μεχμέτ πασά Σοκόλοβιτς, σλαβικής καταγωγής από Βοσνία, ενώ στον πατριαρχικό σερβικό θρόνο τοποθετήθηκε ο αδελφός του Σοκόλοβιτς.
- Στη συνέχεια, έως δηλαδή το 1766, όταν καταργήθηκε το σερβικό πατριαρχείο του Ιπεκίου, η φιλολογική δραστηριότητα των Σέρβων διατηρήθηκε στα πολυάριθμα μοναστήρια, όπου αντιγράφονταν και μεταφράζονταν έργα κυρίως θρησκευτικού χαρακτήρα, ενώ στην προφορική παράδοση καλλιεργήθηκαν η λαϊκή ποίηση, τα άσματα και οι διηγήσεις.
- Η Σερβία συνεπώς δε γνώρισε τα μεγάλα ευρωπαϊκά πνευματικά κινήματα της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού, ενώ δεν παρουσίασε λογοτεχνική εξέλιξη ανάλογη, επί παραδείγματι, με την Κροατική.
- Κατά τους αιώνες 16ο και 17ο λόγω της τουρκικής επικυριαρχίας βάρυναν οι διαφορές στον πολιτιστικό προσανατολισμό, ανάμεσα στους «ανατολικούς» σλαβικούς λαούς των Βαλκανίων (Σέρβους, Βουλγάρους) και στους «δυτικούς» (Κροάτες, Σλοβένους), όπως και εκείνες με τη δυτική και την κεντρική Ευρώπη.

Η γραμματεία τον 18^ο αι.

- Από την απομόνωση αρχίζει να βγαίνει η σερβική γραμματεία μόλις τον 18ο αιώνα, ξεκινώντας από τον Διαφωτισμό.
- Στο χώρο της σερβικής διασποράς άρχισε σιγά-σιγά η ίδρυση σχολείων.
- Η έλλειψη δασκάλων και βιβλίων έκανε τους Σέρβους να στραφούν στη Ρωσία και να αποστείλουν νέους στη Θεολογική Ακαδημία του Κιέβου για σπουδές.

Ο Δοσίθεος Ομπράντοβιτς και η συμβολή του στο ζήτημα της γλώσσας

- Μεγάλη απήχηση είχαν τα έργα του διαφωτιστή Δοσίθεου Ομπράντοβιτς (1742-1811).
- Αν και τα κείμενα του δεν ήταν πρωτότυπα, ήταν ωστόσο γραμμένα σε μια γλώσσα περισσότερο καθομιλουμένη και γι' αυτό κατανοητή.
- Σημαντική ήταν η βοήθεια του στη δημιουργία του εκπαιδευτικού συστήματος στη μικρή ακόμη, μόλις απελευθερωμένη, Σερβία.
- Οι αντιλήψεις του Ομπράντοβιτς προκάλεσαν τότε μια διεργασία και συγχρόνως σύγκρουση στο θέμα της γλώσσας.
- Η ιδέα ότι το έθνος είναι μια κοινότητα με βάση τη γλώσσα και όχι τη θρησκεία ή την Εκκλησία ήταν ένα από τα βασικά στοιχεία του Διαφωτισμού και στη συνέχεια του Ρομαντισμού.
- Η δημιουργία μιας σύγχρονης γλώσσας, ικανής να ανταποκριθεί σε όλες τις εκφάνσεις της μοντέρνας ζωής έγινε ανάγκη επιτακτική και πρωταρχική.

Οι ρομαντικοί

- Στο πνευματικό αυτό πλαίσιο εντάσσεται και το έργο του Βουκ Στεφάνοβιτς Κάρατζιτς (1787-1864).
- Η δραστηριότητα του εκτείνεται σε δύο τομείς: α) τη συλλογή των σερβικών δημοτικών τραγουδιών, παροιμιών και παραμυθιών και β) τη μεταρρύθμιση της σερβικής φιλολογικής γραπτής γλώσσας.
- Ο άλλος σημαντικός, ρομαντικός λόγιος ήταν ο Petar Njegos (1813-1851. Από τα έπη του το πιο γνωστό είναι το *Ορεινό στεφάνι* (1847).
- Από τους ρομαντικούς ποιητές αξίζει επίσης να αναφερθεί ο Branko Radicevic(1824-1853), ο οποίος στα ποιήματά του εφάρμοσε τη γλωσσική μεταρρύθμιση του Κάρατζιτς και βοήθησε έτσι στην εμπέδωση της.

Οι ρεαλιστές

- Από την έβδομη δεκαετία του 19ου αιώνα ο Ρομαντισμός υποχωρεί, για να παραχωρήσει τη θέση του στον Ρεαλισμό οποίος στη Σερβία επικρατεί σχεδόν ως τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και εκφράζεται κυρίως με το μυθιστόρημα και το διήγημα.

Οι μοντερνιστές

- Στην αρχή του 20ού αιώνα κάνει την εμφάνιση του ο λεγόμενος μοντερνισμός.
- Τον χαρακτηρίζουν η εξατομίκευση των συγγραφέων και συνάμα οι έντονες δυτικές επιρροές, προπαντός γαλλικές και αυστριακές.
- Η αναβάθμιση της γλώσσας και του στίχου, η τελειοποίηση της μορφής του ποιήματος και η αναζήτηση ενός νέου τρόπου προσωπικής κατάθεσης είναι τα μόνιμα επιτεύγματα του κινήματος των μοντερνιστών στη σερβική λογοτεχνία.

Η γραμματεία από τον Μεσοπόλεμο μέχρι σήμερα

- Στον Μεσοπόλεμο συντελείται μεν η απομάκρυνση από το κίνημα «τέχνη για την τέχνη», χωρίς ωστόσο να υπερισχύσει ένα συγκεκριμένο ρεύμα. Συνυπάρχουν διάφορες τάσεις και ρεύματα δυτικής και ντόπιας προέλευσης υπό τη γενική ονομασία «πρωτοπορία». Αμφισβητούνται επίσης οι παλαιότεροι αισθητικοί κανόνες και οι ανάλογες τεχνοτροπίες, ενώ αναζητούνται νέοι προσανατολισμοί, όπως και νέοι τρόποι έκφρασης και μορφής.
- Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η αντίσταση και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια της ανοικοδόμησης της Γιουγκοσλαβίας βρίσκουν τη λογοτεχνική τους έκφραση αρχικά στον σοσιαλιστικό ρεαλισμό. Μετά το 1948, ωστόσο, ο ιδεολογικός έλεγχος πάνω στον συγγραφέα χαλαρώνει και ένας μεγάλος αριθμός λογοτεχνών (με αφοσίωση ή όχι στο κομμουνιστικό καθεστώς), δοκιμασμένων ή «νέων» σε αυτόν το χώρο δημιουργών, έρχεται, στο προσκήνιο.

Η τέχνη τον 12^ο-13^ο αι.

- Ο εκχριστιανισμός της Σερβίας και η δημιουργία ενός σταθερότερου κρατικού μορφώματος σηματοδότησαν τις απαρχές της σερβικής θρησκευτικής και κοσμικής τέχνης.
- Ωστόσο, η χρήση της τέχνης σε κοσμικό και εκκλησιαστικό επίπεδο γίνεται επιτακτική μόλις μετά την εμφάνιση της δυναστείας των Νεμανιδών στο σερβικό θρόνο με μια αυλική κοινωνία, όπως και μετά τη δημιουργία της αυτοκέφαλης σερβικής Εκκλησίας (1219).
- Στο δεύτερο μισό του 12ου αιώνα διαμορφώνεται η λεγόμενη «σερβική σχολή (ή σχολή της «Ρασκίας»), η οποία άνθησε έως σχεδόν τα τέλη του 13ου αιώνα.
- Αποτέλεσε ένα μείγμα βυζαντινού προτύπου και ρομανικών στοιχείων τα οποία είχαν την προέλευση τους στην τέχνη των αδριατικών πόλεων και κατά προέκταση, στην Ιταλία.
- Οι ναοί που οικοδομήθηκαν ήταν συνήθως μονόκλιτες βασιλικές με τρούλο. Οι τοιχογραφίες καλύπτουν όλους τους εσωτερικούς τοίχους και συχνά περιλαμβάνουν επεισόδια από τη ζωή των μελών της δυναστείας των Νεμανιδών. Στη σχολή αυτή ανήκουν, π.χ., οι εκκλησίες στη μονές Στουντένιτσα, Ζίτσα, Μιλέσεβο, Σοποτσάνι και ο ναός των Αγίων Αποστόλων στο Ιπέκιο.

Η μονή της Στουντένιτσα (1190)

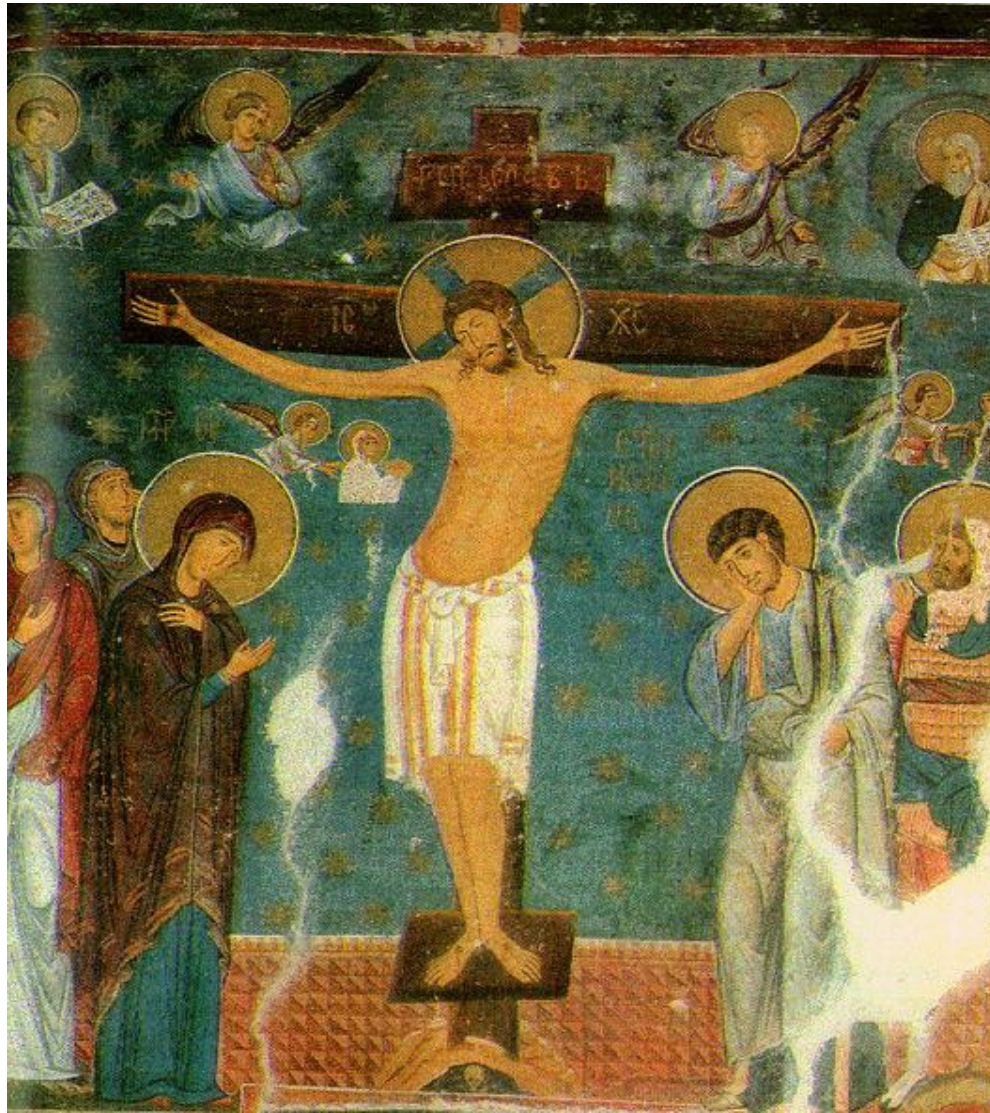

Ο Μιλούτιν με ομοίωμα της Μονής Στουντένιτσα
(13^{ος} αι.)

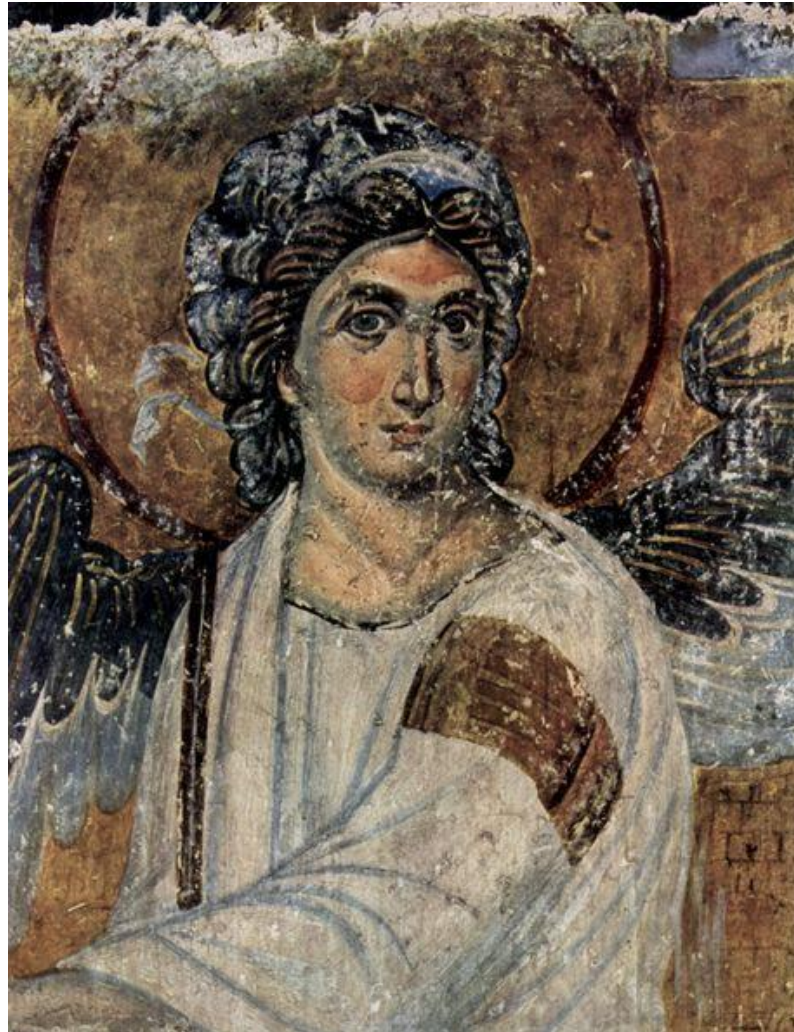

Η Σταύρωση από τη Μονή Στουντένιτσα (1209)

Τοιχογραφία από τη Μονή του Μιλέσεβο (1234/1236)

Η τέχνη επί Μιλούτιν και Δουσάν

- Ο Μιλούτιν (1281-1321) ήταν μεγάλος κτήτορας και μαικήνας της τέχνης.
- Στους ναούς της περιόδου αυτής λείπουν τα ρομανικά στοιχεία της προηγούμενης περιόδου και υιοθετούνται οι τύποι και οι τεχνικές της βυζαντινής παλαιολόγεια Αναγέννησης.
- Οι εκκλησίες παίρνουν το σχήμα του εγγεγραμμένου σταυρού με έναν ή πέντε τρούλους, ενώ οι τοιχογραφίες της περιοχής του Βαρδαρίου και του Βοσπόρου δείχνουν τα ίδια στυλιστικά στοιχεία.
- Η εποχή του τσάρου Δουσάν στο σερβικό θρόνο σημαίνει παραδόξως την επικράτηση τοπικών τάσεων καθώς και την επικράτηση ενός στυλιστικού κατακερματισμού.
- Η αιτία βρίσκεται πιθανώς στο γεγονός ότι οι κήτορες και φορείς των πραγματικά πολυάριθμων έργων δεν είναι πια αποκλειστικά η δυναστεία και οι αρχιεπίσκοποι, αλλά και οι ευγενείς καθώς και άλλοι φορείς.

Η μονή Gracanica (1321)

Η κοίμηση της Θεοτόκου (1321-1322) τοιχογραφία από τη μονή Gracanica

Η σχολή του Μοράβα

- Μια τελευταία περίοδος ακμής της σερβικής μεσαιωνικής τέχνης τοποθετείται χρονικά μεταξύ της χαμένης μάχης στον ποταμό Έβρο το 1371 και της πτώσης του τελευταίου τμήματος της Σερβίας στους Τούρκους στα 1459.
- Πρόκειται για λεγόμενη «σχολή του Μοράβα».
- Στη σχολή του Μοράβα συναντήθηκαν οι βυζαντινές, σερβικές και βουλγαρικές παραδόσεις και δημιουργήθηκε μια τέλεια σύνθεση αρχιτεκτονικής, γλυπτικής και ζωγραφικής.
- Οι εκκλησίες έχουν συνήθως τρίκογχο σχήμα, λιθοπλινθοδομή και διάκοσμο στους εξωτερικούς τοίχους, ενώ οι εσωτερικές τοιχογραφίες χαρακτηρίζονται από λεπτότητα και αίσθημα.

Η τέχνη στην οθωμανική κατάκτηση

- Η κατάκτηση της Σερβίας από τους Οθωμανούς σήμανε τη διεύρυνση του πολιτιστικού χάσματος ανάμεσα στους ρωμαιοκαθολικούς και στους ορθόδοξους Σλάβους της Βαλκανικής καθώς και μια μεγάλη επιβράδυνση στην πολιτιστική πορεία των τελευταίων.
- Κατά τους κατακτητικούς πολέμους καταστράφηκαν πολλά χριστιανικά μνημεία και η ανέγερση νέων παρεμποδίστηκε.
- Αντίθετα, η ανακαίνιση και η διατήρηση υφιστάμενων ναών επιτρεπόταν, πράγμα που συνετέλεσε στην επιβίωση της χριστιανικής τέχνης, η οποία περιοριζόταν τώρα στη θρησκευτική ζωγραφική, τη γλυπτική και τη μικρογραφία χειρογράφων.
- Φορείς της ήταν πλέον οι κοινότητες, άτομα της Εκκλησίας και, προπαντός, μονές, οι οποίες έγιναν κέντρα της περιορισμένης πολιτιστικής δραστηριότητας.
- Η οθωμανική κυριαρχία έφερε στη Σερβία την ισλαμική τέχνη, κοσμική και θρησκευτική.
- Για τις ανάγκες της ζωής στα αστικά κέντρα οικοδομήθηκαν αγορές, δημόσια λουτρά, υδραγωγεία, τζαμιά, μιναρέδες, δρόμοι, γέφυρες κ.ά.
- Η ανατολική τέχνη της διακόσμησης και οι τεχνοτροπίες της επηρέασαν εν μέρει την ξυλογραφία και ξυλογλυπτική καθώς και την επεξεργασία μετάλλου, ασημιού και χρυσού των χριστιανών τεχνιτών.

Η επίδραση της δυτικής Ευρώπης

- Η μετανάστευση των Σέρβων από το σερβικό νότο προς τη νότια Ουγγαρία (= Βοϊβοντίνια) στα 1690 σηματοδοτεί τις απαρχές της επίδρασης της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης και στη σερβική τέχνη.
- Η επίδραση αυτή έρχεται είτε απευθείας, ιδιαίτερα από τη Βιέννη και Βουδαπέστη, είτε με ουκρανική μεσολάβηση.
- Το Μπαρόκ, παρ' όλο που πρόκειται για κατεξοχήν ρεύμα της ρωμαιοκαθολικής Αντιμεταρρύθμισης, έχει μια ισχυρή παρουσία στα μνημεία των Σέρβων της διασποράς στη θρησκευτική αρχιτεκτονική και ζωγραφική του 18ου αιώνα.

Η τέχνη τον 19^ο και 20^ο αι.

- Τον 19ο αιώνα, η κοσμική αρχιτεκτονική κάνει έντονη την παρουσία της όχι μόνο στις πόλεις της αυτόνομης και αργότερα ανεξάρτητης Σερβίας, αλλά και στο Κάρλοβιτς και στο Novi Sad, ενώ στη θρησκευτική αρχιτεκτονική εμφανίζεται ο νεοβυζαντινός ρυθμός που αντλεί στοιχεία από τη σερβοβυζαντινή παράδοση.
- Στη ζωγραφική το Μπαρόκ αρχίζει να αντικαθίσταται από τον Κλασικισμό και προπαντός από τη βιεννέζικη παραλλαγή του, το *biedermaier*.
- Από την 8η δεκαετία του 19ου αιώνα εμφανίζεται μια νέα γενιά ζωγράφων, σπουδασμένων στο Μόναχο και βαθιά επηρεασμένων από αυτήν τη σχολή, ενώ συγχρόνως (δηλαδή μετά το 1878) το κέντρο της πολιτιστικής ζωής των Σέρβων μετατίθεται όλο και περισσότερο προς την ανεξάρτητη Σερβία.
- Το τελευταίο αυτό γεγονός, η ύπαρξη δηλαδή του εθνικού σερβικού κράτους, επηρεάζει και τη ζωγραφική. Δημιουργούνται μεγάλοι μεγέθους πίνακες με θεματική από την ιστορία του σερβικού έθνους.
- Στον 20ό αιώνα η τέχνη στη Σερβία συμβαδίζει με τις ευρωπαϊκές τάσεις και ροπές, αν και με κάποια χρονική καθυστέρηση και «τοπικές» παραλλαγές ή αποκλίσεις σχετικά με την ένταση, την προτίμηση ή τα μοτίβα των επιμέρους ρευμάτων.

Η σερβική εκκλησιαστική γλώσσα

- Οι Σέρβοι δέχθηκαν τα πρώτα γραπτά κείμενα από την εκκλησία.
- Η εκκλησία χρησιμοποιούσε στις δυτικές περιοχές της μεσαιωνικής Σερβίας τη λατινική γλώσσα, ενώ στις ανατολικές την ελληνική και την παλαιοσλαβική εκκλησιαστική γλώσσα.
- Η τελευταία εξαπλώθηκε εκεί από την Αχρίδα.
- Η παλαιοσλαβική γλώσσα ήταν κατανοητή στους Σλάβους-Σέρβους, παρ' όλο το γεγονός ότι δεν ήταν ακριβώς η καθομιλούμενη στον χώρο αυτό γλώσσα.
- Με τον καιρό όμως η ομιλούμενη από τους Σέρβους γλώσσα είχε αρχίσει να διαφέρει όλο και περισσότερο από τη γραπτή παλαιοσλαβική εκκλησιαστική.
- Αυτή η «σερβοποίηση» της παλαιοσλαβικής εκκλησιαστικής γλώσσας ανιχνεύεται στα κείμενα που διασώζονται από τον 12ο αιώνα. Η γλώσσα αυτή διαποτισμένη με στοιχεία της καθομιλουμένης, ονομάστηκε από τους ερευνητές «σερβική εκκλησιαστική».
- Η τουρκική εισβολή στα Βαλκάνια είχε ως αποτέλεσμα η σερβική Εκκλησία να μπορέσει μόνο να διατηρήσει έως τον 18ο αιώνα τα υπαρκτά πολιτισμικά αγαθά, αντιγράφοντας βιβλία και κείμενα, χωρίς ωστόσο να δώσει ώθηση σε μια νέα φιλολογική δραστηριότητα και ανάπτυξη. Συγχρόνως, διατηρήθηκε η σερβική εκκλησιαστική γλώσσα χωρίς ουσιαστικές αλλαγές.

Η σλαβιανοσερβική γλώσσα

- Διαφορετικά από τα παραπάνω δεδομένα, στην τουρκοκρατούμενη Σερβία διαμορφώθηκε η κατάσταση στη νότια Ουγγαρία.
- Οι Σέρβοι της Βοϊβοντίνας έγραφαν αρχικά και αυτοί στη σερβική εκκλησιαστική γλώσσα. Για πρακτικούς (και εν μέρει πολιτικούς) λόγους όμως άρχισαν τον 18ο αιώνα να χρησιμοποιούν βιβλία τυπωμένα στη Ρωσία.
- Η σερβική Εκκλησία πίστευε ότι το μέτρο αυτό θα αποτελούσε φραγμό στον ενδεχόμενο εκγερμανισμό και εξουγγρισμό της σερβικής διασποράς.
- Όμως, η επιμονή της Εκκλησίας να χρησιμοποιεί τη ρωσική εκκλησιαστική γλώσσα και στον κοσμικό τομέα προκάλεσε αντιδράσεις. Στη Βοϊβοντίνη υπήρξε ένα στρώμα Σέρβων αστών οι οποίοι ήθελαν, ως υπήκοοι του αυστροουγγρικού κράτους, να συμμετάσχουν στο πολιτιστικό και κοινωνικό του γίνεσθαι. Δυσκολεύονταν όμως στην επικοινωνία με τους άλλους λαούς της μοναρχίας λόγω έλλειψης του οργάνου επικοινωνίας, δηλαδή μιας ανεπτυγμένης και διαφοροποιημένης από πλευράς ύφους γλώσσας, ικανής να εξυπηρετεί τις ανάγκες έκφρασης μιας σύγχρονης κοινωνίας.
- Από την ανάγκη αυτή γεννήθηκε αρχικά η λεγόμενη «σλαβιανοσερβική γλώσσα», μείγμα της καθομιλούμενης σερβικής και μερικών ρωσικών εκκλησιαστικών γλωσσικών στοιχείων. Στη γλώσσα αυτή έγραψε, π.χ., ο Δοσίθεος Ομπράντοβιτς.

Η μεταρρύθμιση του Βουκ Κάρατζιτς

- Στη γλωσσικά συγκεχυμένη αυτή κατάσταση εμφανίστηκε η μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Βουκ Κάρατζιτς, η οποία αποσκοπούσε στη δημιουργία μιας γραπτής γλώσσας με βάση τα ομιλούμενα στη χώρα ιδιώματα της σερβικής, ενώ θα ήταν κατανοητή σε όλους και, συγχρόνως, υποχρεωτική και δεσμευτική (με τους κανόνες της γραμματικής και της ορθογραφίας), ώστε να αντικαταστήσει τις τεχνητές και «απολιθωμένες» γραπτές γλώσσες που ήταν σε χρήση έως τότε.
- Τα ομιλούμενα ιδιώματα στη χώρα χωρίζονταν σε τρεις ομάδες.
- Ως κριτήριο λειτουργεί η ερωτηματική αντωνυμία «τι», η οποία μπορεί να προφέρεται και να γράφεται. *ca* (= τσα, όπως στο αγγλ. channel), *kaj* (= καϊ, όπως στην προφορά της λέξης καϊ-μάκι) ή *sto* (= στο, όπως στο γερμανικό *stolz*, *stossen*, *Stau*).
- Βάσει αυτής της διαφοράς ονομάζονται οι τρεις αυτές ομάδες διαλέκτων, ανάλογα.

Ο Βουκ Κάρατζιτς

Η σερβοκροατική γλώσσα

- Η διάλεκτος την οποία διάλεξε και καθιέρωσε ο Κάρατζιτς σε επίσημη γλώσσα, τη λεγόμενη σερβοκροατική, ήταν η στο-καβική και ije-je-καβική που ήταν σε χρήση στην ανατολική Ερζεγοβίνη.
- Η κύρια αρχή του Κάρατζιτς ήταν η βάση της νέας γραπτής γλώσσας να είναι ένα ζωντανό ιδίωμα (και όχι κάποιο μείγμα διαλέκτων) καθώς και η φωνητική ορθογραφία.
- Η επιβολή της μεταρρύθμισής του δεν ήταν εύκολη, διότι η σερβική ορθόδοξη Εκκλησία εναντιωνόταν σ' αυτήν.
- Στην εμπέδωση της βοήθησαν σημαντικά λογοτεχνικά έργα όπως εκείνα του P. Njegos και, B. Radicevic, καθώς και η *Σερβική γραμματική* (1814) και το *Σερβικό λεξικό* (1818) του Κάρατζιτς.
- Η επίσημη αναγνώριση της μεταρρύθμισης στην απελευθερωμένη Σερβία έγινε μόλις το 1868, ενώ στην Κροατία την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα.
- Η εξέλιξη όμως στα δύο αυτά μέρη δεν η ίδια. Στη Σερβία υπερίσχυσε η e -καβική παραλλαγή, ενώ στην Κροατία η ije-je-καβική.
- Το 1954 στο Novi Sad αποφασίστηκε μεν ότι η σερβοκροατική είναι μια ενιαία γλώσσα των Σέρβων, Κροατών, Βοσνίων και Μαυροβουνίων σε δύο παραλλαγές και γράφεται με δύο αλφάβητα (λατινικό και κυριλλικό), αλλά ήδη το 1971/74 οι Κροάτες αποκήρυξαν αυτήν τη συμφωνία.

Το τέλος της σερβοκροατικής γλώσσας και η αποκαθήλωση του Κάρατζιτς

- Σήμερα, 150 χρόνια μετά τη δημιουργία της σερβοκροατικής γλώσσας, η γλωσσά με την ονομασία αυτή δεν υφίσταται.
- Μία γλώσσα, που αποτελεί κοινό μέσο έκφρασης τριών λαών, με διαφορετικό όμως πολιτικό, πολιτισμικό και θρησκευτικό παρελθόν, να φέρει στο εξής τρεις διαφορετικές ονομασίες.
- Σήμερα μάλιστα κατηγορείται ο Κάρατζιτς έντονα, κυρίως από τους Κροάτες, για γλωσσικό, και κατά προέκταση, για πολιτιστικό εθνικισμό.